

Rechtbank Limburg
Sector Bestuursrecht
Postbus 950
6040 AZ ROERMOND

Helmond, 6 april 2022

Onze ref. : 20170562 Windpark Greenport Venlo / Gemeente Venlo | BP

Uw ref. : ROE 22/90 WABOM | ROE 22/120 WABOM

Behandelaar : Ruud Verkoijen

E-mail direct : r.verkoijen@gca.nl

Geachte heer, mevrouw,

Namens een 20-tal cliënten heb ik beroep ingesteld tegen een besluit van Gedeputeerde Staten van Limburg om niet tot intrekking van een verleende omgevingsvergunning over te gaan en tegen een besluit van Provinciale Staten van Limburg om niet tot intrekking c.q. herziening van een inpassingsplan over te gaan. Beide besluiten gaan over het oprichten van windturbines bij Windpark Greenport Venlo.

In het summiere beroepschrift heb ik al aangegeven waarom dat er beroep wordt ingesteld en met deze brief vul ik deze gronden nog aan.

Nadat het Europese Hof van Justitie in twee zaken (d'Oultremont¹ en Nevele²) al had bepaald dat algemene regels zijn te kwalificeren als plan of programma in de zin van de SMB-richtlijn, waarvoor een milieueffectrapportage (planmer), noodzakelijk is, moest de Afdeling Bestuursrechtspraak van de Raad van State noodgedwongen terugkomen op de ingezette lijn in de Battenoorduitspraak³. Dit is gebeurd met de uitspraak Delfzijl Zuid⁴.

De besluitvorming en de uitspraak in de zaak van Windpark Greenport was ten tijde van het Nevele-arrest en de uitspraak Delfzijl Zuid al achter de rug en in feite komt het er op neer dat achteraf moet worden vastgesteld dat de besluitvorming over het vastgestelde inpassingsplan en de verleende omgevingsvergunning onrechtmatig is aangezien deze besluiten in strijd met de SMB-richtlijn zijn genomen. Hierover het volgende.

1. Uitspraak Delfzijl Zuid

De uitspraak Delfzijl Zuid bevestigt dat de Afdeling Bestuursrechtspraak van de Raad van State ten onrechte in de Battenoord-uitspraak heeft bepaald dat er sprake is van deugdelijke normstelling in

¹ HvJ EU 27 oktober 2016, ECLI:EU:C:2016:816

² HvJ EU, 25 juni 2020, ECLI:EU:C:2020:503, r.o. 83

³ ABRvS 3 april 2019, ECLI:NL:RVS:2019:1064

⁴ ABRvS 30 juni 2021, ECLI:NL:RVS:2021:1395

ALGEMENE VOORWAARDEN GOORTS + COPPENS VOF

Artikel 1: Algemeen

- Goorts + Coppens v.o.f. is een vennootschap onder firma die voldoet aan de eisen die de Nederlandse Orde van Advocaten daaraan stelt. Goorts + Coppens v.o.f., hierna: Goorts + Coppens, is ingeschreven in het handelsregister onder nummer 72690224. De vennootschap is statutair gevestigd te Helmond.

Artikel 2: Toepasselijkheid

- Deze algemene voorwaarden zijn van toepassing op alle opdrachten en alle daaruit volgende handelingen die aan Goorts + Coppens, haar rechtsopvolger(s), haar vennoten en/of de bestuurders van hen, alsmede werknemers, worden gegeven.
- De voorwaarden van de opdrachtgever gelden niet en worden uitdrukkelijk van de hand gewezen.
- Wanneer een bepaling in deze algemene voorwaarden nietig is of vernietigd wordt, dan blijven de overige bepalingen wet geldig.

Artikel 3: Opdrachten

- Alle opdrachten worden geacht uitsluitend te zijn gegeven aan en aanvaard door Goorts + Coppens, ook indien en voor zover het de uitdrukkelijke of stilzwijgende bedoeling van de opdrachtgever is dat een opdracht door een bepaalde persoon of advocaat zal worden uitgevoerd.
- De werking van de artikelen 7:404, 7:407 lid 2 en 7:409 Burgerlijk Wetboek wordt uitdrukkelijk uitgesloten.

Artikel 4: Uitvoering opdrachten

- De uitvoering van alle opdrachten geschiedt uitsluitend ten behoeve van de opdrachtgever. Indien twee of meer personen samen een opdracht hebben verstrekt, zijn zij ieder hoofdelijk verbonden om de verplichtingen die voortvloeien uit de opdracht na te komen.
- Derden kunnen aan de inhoud van de verrichte werkzaamheden geen rechten ontleen. De opdrachtgever vrijwaart Goorts + Coppens tegen vorderingen van derden die stellen schade te hebben geleden door of verband houdende met door Goorts + Coppens ten behoeve van de opdrachtgever verrichte werkzaamheden.
- Goorts + Coppens zal zich inspannen het door de opdrachtgever gewenste resultaat te bereiken, maar garandeert niet dat dit resultaat wordt bereikt.
- Goorts + Coppens is gerechtigd ten behoeve van de uitvoering van de opdracht derden in te schakelen, een en ander voor rekening en risico van de opdrachtgever. Goorts + Coppens is niet aansprakelijk voor tekortkomingen in de uitvoering van de opdrachten van ingeschakelde derden.
- Goorts + Coppens zal zich bij de uitvoering van de opgedragen werkzaamheden alleen laten leiden door het belang van de opdrachtgever. Daarbij zal geldende regelgeving in acht worden genomen waaronder de gedragsregels voor advocaten en de verordeningen en richtlijnen van de Nederlandse Orde van Advocaten.
- Goorts + Coppens zal bij de uitvoering van de opgedragen werkzaamheden handelen op de wijze die van een redelijk bekwaam en redelijk handelend advocaat c.q. adviseur mag worden verwacht.

Artikel 5: Honorarium en kosten

- Ter zake van de uitgevoerde werkzaamheden komt Goorts + Coppens een honorarium en verschotten toe, te vermeerderen met btw.
- Verschotten zijn de te specificeren uitgaven die Goorts + Coppens ten behoeve van de opdrachtgever heeft gedaan, zoals: griffierecht, deurwaarderskosten, reis- en verblijfskosten en dergelijke.
- Tenzij anders overeengekomen wordt het aan Goorts + Coppens toekomende honorarium berekend op basis van de door Goorts + Coppens vastgestelde uurtarieven.
- Goorts + Coppens is gerechtigd voornoemde uurtarieven jaarlijks op 1 januari te wijzigen. Vanaf het moment van aanpassing zal het gewijzigde tarief van toepassing zijn op nieuwe opdrachten, alsook op lopende opdrachten.
- De verschuldigde verschotten zullen periodiek en gespecificeerd aan de opdrachtgever in rekening worden gebracht.
- Ten aanzien van het honorarium is Goorts + Coppens gerechtigd een voorschot op het haar toekomende in rekening te brengen. Dit voorschot zal bij tussentijdse declaraties, dan wel de einddeclaratie, worden verrekend.
- Goorts + Coppens is gerechtigd werkzaamheden op te schorten zolang het voorschot niet volledig is voldaan.
- Als geen voorschot in rekening is gebracht, zal het honorarium regelmatig tussentijds worden gedeclareerd.

Artikel 6: Betaling

- Tenzij anders is overeengekomen, dienen alle facturen en declaraties van Goorts + Coppens zonder aftrek, korting, opschorting of verrekening betaald te worden binnen 14 dagen na factuurdatum.
- Bij overschrijding van deze betalingstermijn is de opdrachtgever van rechtswege in verzuim en zal hij een vertragingsrente gelijk aan de wettelijke handelsrente verschuldigd zijn. Voor consumenten geldt echter dat zij de wettelijke rente verschuldigd zijn.
- Indien de opdrachtgever de facturen en declaraties niet (tijdig) voldoet, komen alle kosten ter verkrijging van voldoening in en buiten rechte voor zijn rekening. De buitengerechtelijke kosten bedragen minimaal 15 procent van de hoofdsom, vermeerderd met de omzetbelasting, met een minimum van ten minste € 150,00 vermeerderd met de omzetbelasting. Indien de consument-opdrachtgever de facturen en declaraties niet (tijdig) voldoet, is de consument buitengerechtelijke kosten verschuldigd conform de bepalingen uit het Besluit vergoeding voor buitengerechtelijke incassokosten.

Artikel 7: Aansprakelijkheid

- De cumulatieve aansprakelijkheid van Goorts + Coppens en haar werknemers en medewerkers voor schade voortvloeiende uit eventuele beroepsfouten, toerekenbare tekortkoming, onrechtmatige daad of enige andere rechtsgrond, is steeds beperkt tot het bedrag of de bedragen waarop de door Goorts + Coppens gesloten beroepsaansprakelijkheidsverzekering aanspraak geeft, vermeerderd met het eigen risico dat Goorts + Coppens onder die verzekering draagt. De inhoud en omvang van deze verzekering voldoen aan de eisen die de Nederlandse Orde van Advocaten daaraan stelt. Op verzoek wordt een extract van de beroepsaansprakelijkheidspolis toegezonden.

- Als om welke reden dan ook geen uitkering op grond van voornoemde verzekering zal plaatsvinden, is iedere aansprakelijkheid beperkt tot driemaal het door Goorts + Coppens in de betreffende zaak in het betreffende jaar in rekening gebrachte honorarium exclusief verschotten.
- De beperking uit het eerste lid van dit artikel geldt niet, indien sprake is van schade die te wijten is aan opzet of bewuste roekeloosheid.
- Niet alleen Goorts + Coppens, maar ook alle personen die bij de uitvoering van een opdracht zijn ingeschakeld, kunnen op de voornoemde aansprakelijkheidsbeperking, een beroep doen. Hetzelfde geldt voor vroegere werknemers en medewerkers die niet meer bij Goorts + Coppens werkzaam zijn, zulks met inbegrip van eventuele erfenamen.
- Iedere aansprakelijkheid van Goorts + Coppens, alsook de rechtsvordering tot schadevergoeding, uit welke hoofde dan ook, dient op straffe van verval, binnen twaalf maanden nadat opdrachtgever ter zake heeft geprotesteerd, bij de daartoe bevoegde instantie te zijn ingediend.

Artikel 8: Vertrouwelijke informatie en persoonsgegevens

- Partijen zijn verplicht om alle vertrouwelijke informatie die zij over de onderneming van de andere partij ontvangen geheim te houden. Dit geldt tevens voor ingeschakelde derden.
- Informatie is vertrouwelijk als dit door één van de partijen als zodanig is aangeduid.
- Wanneer Goorts + Coppens als verwerkingsverantwoordelijke in de zin van de Algemene Verordening Gegevensbescherming (hierna: AVG) optreedt gelden de volgende bepalingen:
 - Goorts + Coppens is verantwoordelijk voor de bescherming van persoonsgegevens waarvan het gebruik door Goorts + Coppens noodzakelijk is voor het correct opstellen en uitvoeren van de overeenkomst.
 - Wanneer Goorts + Coppens persoonsgegevens verwerkt geschiedt dit met de uiterste behoorlijkheid en zorgvuldigheid en overeenkomstig de AVG.
 - Goorts + Coppens gebruikt de persoonsgegevens slechts voor zover dit nodig is om de klant van dienst te kunnen zijn. De persoonsgegevens zullen niet langer bewaard worden dan wettelijk is toegestaan of noodzakelijk is voor het uitvoeren van de overeenkomst.
 - Goorts + Coppens treft technische en organisatorische maatregelen om een passend beveiligingsniveau met betrekking tot persoonsgegevens te waarborgen, rekening houdend met de stand van de techniek en de aard van de verwerking.

- Wanneer de betrokkene een beroep wil doen op één van de rechten die zij op basis van de AVG heeft, dan kan dit verzoek schriftelijk worden ingediend via secretariaat@ogca.nl. Goorts + Coppens zal dit verzoek binnen de wettelijke termijnen in behandeling nemen.
- Goorts + Coppens verstrekt uw gegevens aan derden en zal deze uitsluitend verstrekken indien dit nodig is voor de uitvoering van onze overeenkomst of om te voldoen aan een wettelijke verplichting. Mocht Goorts + Coppens uw gegevens om andere redenen verstrekken aan derden dan vraagt Goorts + Coppens eerst om toestemming. Met organisaties die uw gegevens verwerken stuit Goorts + Coppens een verwerkersovereenkomst om te zorgen voor eenzelfde niveau van beveiliging en vertrouwelijkheid van uw gegevens.

Artikel 9: Toepasselijk recht

- Op alle opdrachten, deze algemene voorwaarden en handelingen die daaruit voortkomen, is exclusief het Nederlandse recht van toepassing.
- De bevoegde rechter te Oost-Brabant is exclusief bevoegd van geschillen kennis te nemen.

Artikel 10: Klachten- en geschillenregeling

- Goorts + Coppens neemt deel aan de Klachten- en Geschillenregeling Advocatuur. Door het aangaan van een overeenkomst met Goorts + Coppens aanvaardt de opdrachtgever de toepasselijkheid van de Klachten- en Geschillenregeling Advocatuur.
- Alvorens de klacht kan worden voorgelegd aan de Geschillencommissie Advocatuur, hierna: de Geschillencommissie, dient de klacht in een interne klachtprocedure door Goorts + Coppens te worden behandeld, waarbij voorts met de opdrachtgever zal worden besproken hoe de klacht zal worden afgehandeld. Hiertoe is een kantoorklachtenreglement opgesteld dat voor de opdrachtgever ter inzage ligt.
- De opdrachtgever dient zijn klacht aan Goorts + Coppens voor te leggen binnen drie maanden na het moment waarop hij kennis nam of redelijkerwijs kennis had kunnen nemen van het handelen of nalaten dat tot zijn klacht aanleiding heeft gegeven.
- Goorts + Coppens zal in principe binnen vier weken na binnenkomst van de klacht schriftelijk een oplossing voor het gerezen probleem aan de opdrachtgever uiteenzetten. Mocht de klacht binnen vier weken niet en/of niet naar tevredenheid zijn opgelost, dan kan de opdrachtgever zijn klacht indienen bij de Geschillencommissie.
- De opdrachtgever kan zijn klacht tot uiterlijk twaalf maanden na de schriftelijke reactie van Goorts + Coppens indienen bij de Geschillencommissie. Daarna vervalt deze mogelijkheid.
- De Geschillencommissie is bevoegd te oordelen over klachten betreffende de kwaliteit van de dienstverlening en de hoogte van declaraties. Daarnaast is de Geschillencommissie bevoegd te oordelen over schadeclaims tot een bedrag van maximaal € 10.000,00.
- Goorts + Coppens kan onbetaalde declaraties ter incasso voorleggen aan de Geschillencommissie.
- De Geschillencommissie behandelt de zaak volgens het Reglement Geschillencommissie Advocatuur dat geldt op het moment van indienen van de klacht bij de Geschillencommissie. Het Reglement kan worden ingezien via: <https://www.degeschillencommissie.nl/wp-content/uploads/adv-reglement.pdf> ofwel worden opgevraagd via telefoonnummer 070-3105310.
- De Geschillencommissie oordeelt met uitsluiting van de volgens de wet bevoegde rechter. Voor consumenten geldt echter dat zij gerechtigd zijn om binnen één maand, nadat Goorts + Coppens zich schriftelijk op dit beding heeft beroepen, schriftelijk aan Goorts + Coppens kenbaar te maken dat zij beslechting van het geschil door de volgens de wet bevoegde rechter kiezen. Tegen de uitspraak van de Geschillencommissie is geen hoger beroep mogelijk.

het Activiteitenbesluit. De Afdeling is teruggekomen op het standpunt dat in de Battenoord-uitspraak is ingenomen. In feite had er voor de Afdeling in de Battenoord uitspraak, vanwege het d'Oultremont-arrest, aanleiding moeten zijn om prejudiciële vragen te stellen zoals ook de Waalse en Vlaamse rechters dat hebben gedaan en waarmee duidelijkheid is geschapen over de toepassing van de normstelling van het Activiteitenbesluit. Anders gezegd, als de Afdeling dat had gedaan wat ze met de uitspraak van 30 juni 2021 in de zaak van Delfzijl Zuid heeft gedaan, dan waren het inpassingsplan en de omgevingsvergunning vernietigd. Dat blijkt inmiddels ook uit de uitspraak van 28 juli 2021 in de zaak Houten.⁵

In de beroepsprocedure over het inpassingsplan Windpark Greenport Venlo is ook aangevoerd dat de geluidnormen niet deugdelijk zijn. Ik verwijs u hiervoor onder andere naar de volgende rechtsoverweging van die uitspraak:

“25.2. De Afdeling zal in het navolgende eerst de beroepsgronden bespreken die zijn gericht tegen de deugdelijkheid van de geluidnormen van het Activiteitenbesluit. Daarna bespreekt de Afdeling de beroepsgronden die zich richten tegen het geluidonderzoek dat ten grondslag is gelegd aan het standpunt van provinciale staten dat de geluidbelasting vanwege het windpark kan voldoen aan de geluidnormen en daarom aanvaardbaar zal zijn.”

Bij het vaststellen van het inpassingsplan heeft het bestuursorgaan zich op het standpunt gesteld dat, indien aan de geluidnormen van het Activiteitenbesluit wordt voldaan, een aanvaardbaar woon- en leefklimaat is gegarandeerd:

“28.1. Provinciale staten stellen dat, indien aan de geluidnormen van het Activiteitenbesluit kan worden voldaan, sprake is van een aanvaardbare geluidbelasting, ook wat betreft de gezondheidseffecten van laagfrequent en infrason geluid.”

Gelet op de uitspraak Delfzijl Zuid kan dit standpunt niet meer worden ingenomen.

Vanwege de uitspraak Delfzijl Zuid moeten we nu vaststellen dat er sprake is van een besluit dat niet genomen had mogen worden omdat de basis van het genomen besluit, strijdig is met het Unierecht.

2. Strijdigheid met Unierecht en de Wabo

In het verzoek tot intrekking heb ik gewezen op de rechtsgevolgen van het arrest van het Hof van Justitie. Daarbij heb ik aangegeven dat de Belgische Raad voor Vergunningsbetwistingen het HVJ-EU uitdrukkelijk heeft gevraagd om aan te geven hoe om te gaan met de rechtgevolgen als de conclusie van het Hof zou zijn dat Vlarem II onwettig is vanwege strijd met het Unierecht. Het antwoord van het Hof op deze vraag laat geen ruimte voor misverstand:

“Hieruit volgt dat de bevoegde nationale autoriteiten, inclusief de nationale rechterlijke instanties waarbij beroep is ingesteld tegen een nationale handeling die in strijd met het Unierecht is vastgesteld, verplicht zijn om in het kader van hun bevoegdheden alle noodzakelijke maatregelen te treffen om het verzuim van een milieubeoordeling te herstellen. Dit kan er, voor een „plan” of „programma” dat is vastgesteld zonder rekening te houden met de verplichting een milieubeoordeling te verrichten, bijvoorbeeld in bestaan dat maatregelen tot opschorting of nietigverklaring van dit plan of programma worden

⁵ ABRvS 28 juli 2021, ECLI:NL:RVS:2021:1679

vastgesteld [...] en dat een reeds verleende vergunning wordt ingetrokken (onderstreping RV) of opgeschort teneinde een dergelijke beoordeling alsnog te verrichten [...].⁶

Er wordt daarbij ook verwezen naar het arrest van het Hof van 12 november 2019 in een zaak tussen de Commissie en Ierland inzake windturbinepark te Derrybrien.⁷ Daarin staat vermeld:

“Krachtens het in artikel 4, lid 3, VEU neergelegde beginsel van loyale samenwerking zijn de lidstaten evenwel verplicht de onwettige gevolgen van deze schending van het Unierecht ongedaan te maken. Deze verplichting geldt ten aanzien van elk orgaan van de betrokken lidstaat en met name ten aanzien van de nationale autoriteiten die in het kader van hun bevoegdheden verplicht zijn alle nodige maatregelen te treffen om het verzuim van een milieueffectbeoordeling te herstellen, bijvoorbeeld door een reeds verleende vergunning in te trekken of op te schorten, teneinde een dergelijke beoordeling alsnog te verrichten (zie in die zin arresten van 7 januari 2004, Wells, C-201/02, EU:C:2004:12, punt 64, en 26 juli 2017, Comune di Corridonia e.a., C-196/16 en C-197/16, EU:C:2017:589, punt 35).”

Dit betekent, mede gelet op het in artikel 4, lid 3, van het Verdrag betreffende de Europese Unie neergelegde beginsel van de loyale samenwerking (zie het arrest van 25 juni 2020, paragraaf 83) dat het bestuursorgaan - als in deze de bevoegde nationale autoriteit - verplicht is om alle noodzakelijke maatregelen te treffen om het verzuim van een milieubeoordeling voorafgaand aan het vaststellen van het Activiteitenbesluit te herstellen. Dit houdt concreet in dat de onderdelen van het Inpassingsplan die verwijzen naar, dan wel gebaseerd zijn op, het Activiteitenbesluit, in het bijzonder als ze betrekking hebben op geluid, slagschaduw en externe veiligheid, niet rechtsgeldig zijn en derhalve buiten toepassing moeten blijven. Dat betekent ook dat de besluiten die zijn gebaseerd op dat inpassingsplan, niet rechtsgeldig zijn.

Artikel 2.33, lid 1 onder a van de Wet algemene bepalingen omgevingsrecht bepaalt dat een bevoegd gezag een omgevingsvergunning intrekt, voor zover de uitvoering van een voor Nederland verbindend verdrag of een voor Nederland verbindend besluit van een volkenrechtelijke organisatie dat vereist. In dit geval bepaalt de SMB-richtlijn dat er een milieueffectrapport ten grondslag had moeten liggen aan de in het Activiteitenbesluit opgenomen geluidgrenswaarden. Daarmee is de strijdigheid met het unierecht gegeven. Er is immers geen planmer opgesteld voor het Activiteitenbesluit.

Door het bestuursorgaan wordt aangegeven dat de Afdeling niet heeft bepaald dat onherroepelijke vergunningen ingetrokken moeten worden. Daarbij wordt onder andere verwezen naar de videotoelichting van de Afdeling. Het gaat er om dat er een actie volgt op de uitspraak Delfzijl. In deze videotoelichting van Staatsraad Uylenburg stelt deze echter “Ik kan mij voorstellen dat er vervolgvragen komen die uiteindelijk bij de bestuursrechter komen.” Daarmee wordt natuurlijk gedoeld om procedures die worden gevoerd om eerdere besluiten ongedaan te maken, zoals deze. Uit de videotoelichting kan derhalve niet de conclusie worden getrokken die het bestuursorgaan er aan geeft.

In ieder geval wordt door het bestuursorgaan aangegeven dat de Afdeling in de uitspraak Delfzijl Zuid het betreffende bestuursorgaan de mogelijkheid heeft geboden om de geconstateerde gebreken te herstellen. Met die wetenschap kan door Provinciale Staten en Gedeputeerde Staten van Limburg niet worden volgehouden dat de genomen besluiten ongewijzigd moeten blijven. Dit

⁶ HvJ EU, 25 juni 2020, ECLI:EU:C:2020:503, r.o. 83

⁷ HvJ EU, 12 november 2019, ECLI:EU:C:2019:955, ro 75

wordt in feite ook onderkend door aan te geven dat er een wijziging van de omgevingsvergunning wordt voorbereid en dat daarvoor een aanvraag zal worden ingediend.

Hierover het volgende. Het Nevele-arrest dateert van 25 juni 2020 en de uitspraak Delfzijl van 20 juni 2021. Vanaf juni 2020, maar zeker vanaf juni 2021, was al duidelijk dat de normstelling in het Activiteitenbesluit zonder vereiste milieueffectbeoordeling tot stand is gekomen. Als dan wordt vastgesteld dat er vervangende normstelling moet komen en daar geen uitvoering aan wordt gegeven terwijl er wel is verzocht om intrekking van de verleende omgevingsvergunning en herziening van het inpassingsplan, dan moet die vervangende normstelling worden opgenomen in de genomen besluiten. Nu wordt geconcludeerd dat er geen grenswaarden meer gelden, dat dit strijdig is met het Unierecht en vervolgens wordt de aanpassing van de genomen besluiten op de lange baan geschoven. In de optiek van mijn cliënten zijn er twee mogelijkheden. Of de genomen besluiten worden ingetrokken of de genomen besluiten worden herzien maar die herziening dient dan uiteraard wel plaats te vinden voordat er een besluit is genomen op de ingediende bezwaarschriften. Immers, nu liggen er twee besluiten, gebaseerd op weggefallen normstelling terwijl er nog geen vervangende normstelling bekend is maar in de besluitvorming wel wordt verwezen naar onbekende vervangende normstelling.

3. Toekomstige normstelling

Er wordt een milieueffectrapportage voorbereid voor de normstelling van het Activiteitenbesluit. Daarvoor is inmiddels een Notitie Reikwijdte en Detailniveau opgesteld. Gelet op het feit dat de uitkomst van de milieueffectrapportage ook van belang zal zijn voor deze zaak, wil ik daar in dit beroepschrift ook op ingaan.

a. Laagfrequentgeluid

Van laagfrequentgeluid is tot op heden altijd (ten onrechte) gesteld dat dit zat verdisconteerd in de normstelling van het Activiteitenbesluit. Er staan inmiddels legio windturbineparken in Nederland en in Europa waarbij ook al windturbines waarbij kan worden vastgesteld of er sprake is van laagfrequentgeluid. Met de wetenschap dat er al praktijkvoorbeelden genoeg zijn én het gegeven dat uit de SMB-richtlijn volgt dat een milieueffectbeoordeling moet plaatsvinden ter vaststelling van een geluidgrenswaarde, zal de beoordeling van het laagfrequentgeluid en infrageluid ten gevolge van een windturbine bepaald moeten worden aan de hand van metingen in het kader van de milieueffectrapportage.

b. Gezondheid

Eén van de prominente onderwerpen van een milieubeoordeling moet zijn de gevolgen van de normstelling voor de gezondheid. Dat volgt uit diverse bepalingen in de Grondwet en Verdragen.

Artikel 22, lid a van de Grondwet zegt: *De overheid treft maatregelen ter bevordering van de gezondheid.* Artikel 168 van het Verdrag betreffende de werking van de Europese Unie zegt: *Bij de bepaling en de uitvoering van elk beleid en elk optreden van de Unie wordt een hoog niveau van bescherming van de menselijke gezondheid verzekerd.* Artikel 12, lid 1 van het Internationaal Verdrag inzake economische, sociale en culturele rechten zegt: *De Staten die partij zijn bij dit Verdrag erkennen het recht van een ieder op een zo goed mogelijke lichamelijke en geestelijke gezondheid.* Doelstelling van het Verdrag van Aarhus is bij te dragen aan *het recht van elk mens om te leven in een milieu dat passend is voor zijn of haar gezondheid en welzijn* (artikel 1). Het Europees Verdrag voor de Rechten van de Mens erkent dat de overheid mag ingrijpen in het privé leven als dat nodig is

ter bescherming van de gezondheid. En, last but not least, zowel de SMB-richtlijn als de Project-richtlijn eisen dat er in een m.e.r. onderzoek wordt gedaan naar de gezondheidsaspecten van een plan of programma.

Juist deze gezondheidseffecten moeten worden meegenomen in de milieubeoordeling die van uit de rijksoverheid wordt uitgevoerd en derhalve kan een normstelling door een bestuursorgaan van een lagere overheid nooit zorgvuldig tot stand komen maar moet eerst de planmer worden afgewacht. Tot die tijd moet er in ieder geval voor worden gezorgd dat de werkzaamheden niet worden uitgevoerd door intrekking van de besluiten.

c. Soort van de normstelling

Tot op heden is bij de normstelling voor windturbines gekozen voor een jaargemiddelde (Lden) waarbij het dus mogelijk is om gedurende een beperktere periode veel lawaai te produceren als dat wordt gecompenseerd door een periode waarbij er minder of geen lawaai wordt geproduceerd, bijvoorbeeld door de windturbines stil te zetten. Ook de keuze voor de normstelling is een keuze die op landelijk niveau moet worden gemaakt waarbij moet worden bepaald of er nog wel sprake kan zijn van een aanvaardbaar woon- en leefklimaat als gedurende een bepaalde periode enorm veel geluidsoverlast wordt veroorzaakt en op andere tijden geen overlast wordt veroorzaakt.

d. Reacties op de Notitie Reikwijdte en Detailniveau

Door diverse partijen is met een zienswijze gereageerd op de Notitie Reikwijdte en Detailniveau voor het Plan-MER Windturbinebepalingen. In die reacties worden de tekortkomingen blootgelegd van de voorgenomen MER in relatie tot het Unierecht. Bij deze brief treft u een tweetal zienswijzen, van de Actiegroep Windturbines Blerick en van de Stichting Democratisch Energie Initiatief, aan die onderdeel uitmaken van dit beroepschrift. Tevens verwijs ik u naar een tweetal artikelen van prof. dr. A.W. Koers over de vier valkuilen met betrekking tot de milieunormering bij windturbines in het licht van het Unierecht. Prof. dr. Koers benoemt vier valkuilen:

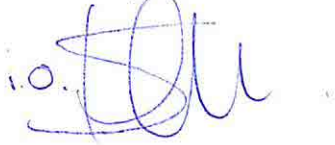
1. doen alsof er voor lokale windturbine-voorschriften geen (project-)mer nodig is;
2. doen alsof het Unierecht overheden niet dwingt om de gevolgen van onrechtmatig handelen ongedaan te maken;
3. doen alsof de plan-mer voor nieuwe windturbine bepalingen niet ook de gezondheidseffecten in kaart moet brengen
4. doen alsof er voor een "overbruggingsregeling" geen plan-mer nodig is

Ik verzoek u deze informatie te betrekken bij de voorbereiding van de zitting en bij uw uitspraak.

Conclusie

Naar het oordeel van cliënten zijn de bestreden besluiten in strijd met het Unierecht, de Wet ruimtelijke ordening, de Wet algemene bepalingen omgevingsrecht en de Algemene wet bestuursrecht tot stand gekomen. Cliënten verzoeken u dan ook om de bestreden besluiten te vernietigen.

Met vriendelijke groet,
Goorts + Coppens Advocaten

Ruud Verkoijen
Advocaat

- **Bijlagen**
- “Al is de halve waarheid nog zo snel, de rechter achterhaalt haar wel – ooit” van 27 januari 2021 van prof. em. Dr. A.W. Koers (**bijlage 1**)
- Zienswijze op de Notitie Reikwijdte en Detailniveau van de Actiegroep Windturbines Blerick van 8 februari 2022 (**bijlage 2**)
- “De overbruggingsregeling windturbinebepalingen: nog een valkuil?” van 12 februari 2022 van prof. em. Dr. A.W. Koers (**bijlage 3**)
- Zienswijze van 14 februari 2022 van de Stichting Democratisch Energie Initiatief op de NRD (**bijlage 4**).

**Goorts +
Coppens**
Advocaten | Adviseurs

BIJLAGE 1

AL IS DE HALVE WAARHEID NOG ZO SNEL, DE RECHTER ACHTERHAALT HAAR WEL – OOIT

Onderstaand betoog wordt niet ingegeven door academische betweterij of juridische scherpslijperij, maar door zorg en bezorgdheid. Ik hecht veel belang aan het slagen van het klimaatbeleid en dus ook aan de energietransitie want beide zijn – zo meen ik als 80-jarige – essentieel voor de toekomst van de generaties die na mij komen. En dus mag dat beleid niet ineens onderuit gaan en in een valkuil terecht komen omdat Haagse beleidsmakers even niet goed hebben opgelet. Zo'n "bedrijfsongeval"- die valkuil - is bepaald niet ondenkbaar want het gebeurde al meerder keren. Dat te voorkomen: dat is de inzet van onderstaand betoog.

Politieke commotie, bestuurlijk/juridische chaos

Na de uitspraak van de Raad van State op 30 juni 2021 is er in dit land heel wat politieke commotie over de toekomst van windparken op land. In die uitspraak oordeelde de Raad, kort samengevat, dat wettelijke regels met betrekking tot (o.a.) geluid en slagschaduw van windturbines niet meer mochten worden toegepast omdat deze regels in strijd zijn met het recht van de Europese Unie (hierna: Unierecht).¹ Reden: die regels werden in 2010 (!) vastgesteld en opgenomen in het Activiteitenbesluit zonder voorafgaande milieueffectrapportage² (hierna: m.e.r.) zoals het Unierecht eist. Het kan dus even duren maar ooit achterhaalt de rechter de (juridische) waarheid!

Er is ook heel wat bestuurlijk/juridische chaos als gevolg van die uitspraak en daar gaat dit verhaal over. Echter, nog belangrijker dan de zaak zelf is wat mij betreft het onderliggende patroon: een (Rijks)overheid die alles op alles zet om de afgesproken beleidsdoelen te halen, daarbij de grenzen van recht en rechtsstaat oprekt of zelfs overschrijdt en die vervolgens bij de rechter onderuit gaat. Met averij of erger voor het halen van de beleidsdoelen. Het meest spectaculaire voorbeeld is natuurlijk de stikstof-affaire³, maar het patroon is ook te vinden in de Urgenda zaak⁴ en in het Varkens in nood arrest.⁵ En dus ook in de Raad van State uitspraak van 30 juni 2021.

Ik zie dit patroon zich nu ook weer voordoen in de juridische noodgrepen die door het Rijk en andere overheden worden ingezet om een einde te maken aan de politieke commotie en de bestuurlijk/juridische chaos over de toekomst van windenergie op land. En ik zie daarom ook aankomen dat ergens tussen 2025 en 2030 een rechter – waarschijnlijk het Europese Hof in Luxemburg – oordeelt dat Nederland met die noodgrepen (weer eens) handelde in strijd met het Unierecht. Zodat de commotie en de chaos alleen maar nog groter worden.

Onversaagd doorgaan - met oogkleppen op

Dat het ooit fout zou gaan met de wettelijke regels voor windturbines – immers vastgesteld in 2010 zonder m.e.r. - was voor de goede verstaander al duidelijk na een uitspraak van het Europese Hof in 2016.⁶ Niettemin gingen Rijk, provincies en gemeenten onverdroten door met het verlenen van vergunningen voor de bouw van windparken op basis van die regels. Onversaagd doorgaan, net doen of er niks aan de hand is, het beleid is heilig. Waarbij de Raad van State aan dat doorgaan-met-oogkleppen-op geen strobreed in de

¹ Uitspraak 202003882/1/R3, ECLI ECLI:NL:RVS:2021:1395.

² Een milieueffectrapportage is zowel een procedure (hierna: "m.e.r.") als een rapport (hierna: "MER"). Ik verwijs naar "project-mer" als het gaat om een m.e.r. en MER voor een concreet project (lees: een specifiek windpark) en "plan-mer" als het gaat om een m.e.r. en MER voor een plan of programma (lees: wettelijke regels windturbines). En een "mer-plicht" betekent dat er een m.e.r. moet worden uitgevoerd met een MER als uitkomst.

³ Waarin het Europese Hof en later de Raad van State oordelen dat de PAS-regeling in strijd is met het Unierecht.

⁴ Waarin de rechter oordeelt dat Nederland qua CO2 reductie niet voldoet aan zijn internationale verplichtingen.

⁵ Waarbij het Europese Hof zegt dat toegang tot de rechter niet afhankelijk mag zijn van het indienen van een zienswijze.

⁶ In de d'Oultremont zaak, C-290/15. In dat arrest oordeelde het Hof dat ook een wettelijke regeling aan te merken is als een "plan" of "programma" in de zin van de SMB-richtlijn (2001/42/EG) en dat een milieubeoordeling dus verplicht is als die wettelijke regeling aanzienlijke gevolgen kan hebben voor het milieu.

weg legde - integendeel, het de juridische zegen gaf.⁷ Maar na een nieuwe uitspraak van het Europese Hof in 2020⁸ kon zelfs de Raad van State er niet meer omheen: door het overslaan van de verplichte m.e.r. in 2010 handelde Nederland (= het Rijk) in strijd met het Unierecht, zijn die regels dus al sinds 2010 onrechtmatig, mogen ze niet meer worden toegepast en moet er alsnog een m.e.r. worden uitgevoerd voordat er nieuwe regels mogen worden vastgesteld.

Sindsdien buitelen Rijk, provincies en gemeenten over elkaar heen om de schade voor het windenergie-beleid zoveel mogelijk te beperken. Al op 6 juli stelde de staatssecretaris van EZK de Tweede Kamer gerust: we gaan in 1 ½ jaar alsnog een m.e.r. en MER maken; voor windparken nog in procedure valt de schade mee want provincies en gemeenten mogen nu zelf regels en normen vaststellen; voor bestaande parken blijft het business as usual want hun vergunningen zijn onherroepelijk geworden; en we gaan een helpdesk opzetten om provincies en gemeenten te helpen als ze even niet weten hoe het zit. Diezelfde grondhouding – er is eigenlijk weinig aan de hand en als er wel wat aan de hand zou zijn, verzinnen we wel een list – domineert tot op de dag van vandaag.

Zo dus ook in de meest recente voortgangsbrief die de staatssecretaris van I&W op 17 december aan de Tweede Kamer zond. In die brief meldt de staatssecretaris dat er een “Actieprogramma verandering milieubescherming” is gestart met als deelnemers de ministeries van EZK en I&W, alsmede VNG, IPO en Unie van Waterschappen. In die brief kondigt de staatssecretaris ook aan met een “overbruggingsregeling” te komen om zo snel mogelijk een einde te maken aan rechtsonzekerheden met betrekking tot de status van vergunningen van bestaande parken. Anders dan in de brief van de EZK staatssecretaris van 6 juli 2021 erkent de I&W staatssecretaris dus in de 17 december brief dat er wel degelijk “rechtsonzekerheden” zijn met betrekking tot bestaande parken. Dat is vooruitgang, maar ook hier blijft het motto: “we verzinnen een list”, dat wil zeggen: die overbruggingsregeling.

In een andere publicatie zal ik ingaan op de vraag of die list wel de toets van de Unierechtelijke kritiek kan doorstaan – nee dus – maar hierna wil ik aandacht vragen voor het feit dat onder aanvoering van de Haagse ministeries zo ongeveer heel bestuurlijk Nederland in dat “Actieprogramma verandering milieubescherming” kiest voor onversaagd doorgaan op de ingeslagen weg, maar daarbij hardnekkig de ogen blijft sluiten voor het feit dat er op die weg een paar valkuilen liggen die zo maar kunnen leiden tot een herhaling van de afgang van de (Rijks)overheid zoals die zich voordeed in de Urgenda zaak, de stikstof affaire, het Varkens in nood arrest en de 30 juni uitspraak van de Raad van State.

Allemaal het gevolg van doorgaan met oogkleppen op en net doen alsof er geen valkuilen zijn.

Zwijgen over mogelijke valkuilen

Ik noem een drietal mogelijke valkuilen die tot nu toe niet werden benoemd, laat staat geadresseerd, door de staatssecretarissen van EZK en I&W, maar die (om beeldspraak op beeldspraak te stapelen) later wel eens als een boemerang terug kunnen komen en die alsdan voor minstens net zoveel commotie en chaos zullen zorgen als nu het gevolg is van de Raad van State uitspraak van 30 juni.

Valkuil 1: net doen alsof er geen mer-plicht is bij het vaststellen van lokale normen

De staatssecretaris van I&W heeft gelijk: de procedure om nieuwe windparken goed te keuren is inderdaad complexer geworden want er zijn geen landelijke regels meer. Maar wat hij en zijn collega van EZK nog steeds niet vermelden – om niet te zeggen: lijken te verzwijgen – is de allergrootste complicatie: dat naar Unierecht ook lokale regels ter vervanging van landelijke regels pas mogen worden vastgesteld na een m.e.r. Het is immers juridisch volstrekt ondenkbaar dat landelijke regels voor geluid en slagschaduw van windturbines niet mogen worden toegepast omdat ze werden vastgesteld zonder voorafgaande m.e.r. en dat nu – nota bene na de Raad van State uitspraak – gemeenten en provincies exact dezelfde (soort) regels mogen vaststellen zonder voorafgaande m.e.r. Wie bedenkt het? En waarom wordt deze kwestie niet geadresseerd?

⁷ In de Battenoord zaak, uitspraak 201709167/1/R3 en 201807375/1/R3, ECLI:NL:RVS:2019:1064.

⁸ In de Nevele zaak, C-24/19

Eerlijk is eerlijk: de Raad van State reikt de staatssecretarissen de oogkleppen aan om deze valkuil te verzwijgen want, zo zei de Raad in de uitspraak van 30 juni, lokale bevoegde gezagen mogen, nu er geen landelijke regels meer zijn, met eigen regels en normen komen mits die deugdelijk worden “gemotiveerd”. Dat is inderdaad wat artikel 3:46 van de Algemene wet bestuursrecht (Awb) zegt, maar het Europese Hof past niet de Awb toe, maar het Unierecht. En dat zegt klip en klaar dat, voorafgaand aan het besluit over een plan, programma of project dat aanzienlijke gevolgen kan hebben voor het milieu, er eerst een m.e.r. moet worden uitgevoerd. En dat zou dan niet gelden voor regels en normen van lokale overheden? Terwijl het Rijk er op onderuit ging?

Ja, ik weet het: die lokale voorschriften zijn geen algemeen verbindende voorschriften, gelden alleen voor dat ene windpark, maar dit betekent enkel dat er geen plan-mer moet worden uitgevoerd, maar een project-mer.⁹ De SMB-richtlijn geldt dus niet, maar voor een project-mer zijn er evenzeer (en zeer vergelijkbare) Unierechtelijke richtlijnen¹⁰, soms zelfs meer gedetailleerd dan de SMB-richtlijn. Maar het Unierechtelijke basisprincipe blijft: bij een kans op aanzienlijke milieugevolgen eerst een m.e.r. en dan pas besluiten nemen.

Door nu niet helder te zeggen dat er maar één vorm van “motivering” door de Unierechtelijke beugel kan – een m.e.r. die aan de eisen van het Unierecht voldoet – zetten de staatssecretarissen (en anderen) de deur open voor een herhaling van wat er gebeurde na de 30 juni uitspraak: ergens in 2025 of zo kan de Raad van State niet anders dan oordelen dat ook die lokale regels buiten toepassing moeten blijven omdat ze in strijd zijn met het Unierecht vanwege het ontbreken van een m.e.r.

Valkuil 2: net doen alsof er geen rechtsplicht is tot het ongedaan maken van gevolgen

Een tweede valkuil vloeit voort uit de niet mis te verstane rechtsoverwegingen 83 en 84 van het Europese Hof in de Nevele zaak.¹¹ Kort samengevat zegt het Hof in die overwegingen dat het principe van gemeenschapstrouw van artikel 4, lid 3 van het EU Verdrag betekent dat “nationale autoriteiten”, zelfs rechterlijke, alles moeten doen wat in hun vermogen ligt om de gevolgen van Unierechtelijk onrechtmatig handelen ongedaan te maken.

En, zegt het Hof expliciet, dat “ongedaan maken” kan ook inhouden het opschorten of intrekken van “reeds verleende” vergunningen opdat er alsnog een m.e.r. uitgevoerd kan worden. En alsof dit al niet duidelijk genoeg is, voegt het Hof daar nog aan toe dat het niet aan nationale rechters is om uitzonderingen op de rechtsplicht tot “ongedaan maken” toe te staan, dat alleen het Hof zelf dit kan doen en dat het Hof dat alleen zal doen in zeer exceptionele omstandigheden.

Nogal dwingende formuleringen, zou ik denken, maar tot nu toe kwam ik noch van de beide staatssecretarissen, noch van enig andere “nationale autoriteit” enig openbaar bericht of uitspraak tegen hoe zij aan die op hen rustende rechtsplicht tot “ongedaan maken” gaan voldoen – of waarom zij menen dat die rechtsplicht voor hen niet geldt. Het lijkt alsof de rechtsoverwegingen 83 en 84 van het Nevele arrest worden doodgezwegen, maar daarmee zijn die rechtsoverwegingen niet weg! En zijn ze nog steeds inroepbaar in toekomstige procedures.

Er lopen op dit moment meerdere procedures waarin omwonenden, met een beroep op de overwegingen 83 en 84, het bevoegde gezag verzoeken vergunningen of inpassings-/bestemmingsplannen op te schorten of in te trekken.¹² Tot nu toe worden die verzoeken systematisch afgewezen, maar ooit komt het in één van die zaken tot een beroep op de Raad van State. Benieuwd wat de Raad dan doet met de niet mis te verstane boodschap van het Europese Hof in rechtsoverwegingen 83 en 84 van het Nevele arrest, al was het alleen

⁹ Zie noot 2 voor het verschil.

¹⁰ Zie de Projecten-richtlijn van 2010 (2011/92/EU) als gewijzigd in 2014 (2014/52/EU).

¹¹ Zie noot 8.

¹² Tot nu toe zijn er, bij mijn weten, door omwonenden nog geen civiele procedures tegen exploitanten van windparken gestart hoewel deze zich bij overlast nu niet meer achter regels van de overheid kunnen verschuilen.

maar omdat de rechtsplicht tot “ongedaan maken” ook expliciet geldt voor rechterlijke autoriteiten. En, o ja, de Raad van State moet zich daarbij wel onthouden van het zelf interpreteren van Unierechtelijke begrippen – dat is de exclusieve bevoegdheid van het Europese Hof.¹³

Valkuil 3: net doen alsof het niet nodig is onderzoek te doen naar gezondheidseffecten

Eén van de gevolgen van het vaststellen in 2010 van landelijke regels is dat er sindsdien in project-mer's¹⁴ voor de aspecten geluid en slagschaduw in feite geen milieuonderzoek meer werd gedaan: de vraag was niet meer wat, voor deze aspecten, de (lokale) milieueffecten van windturbines zouden zijn, maar enkel of het park aan die regels kon voldoen. Als dit – al dan niet met toepassing van “mitigerende” maatregelen – het geval was, was de kous af en was verder onderzoek overbodig. Al die project-mer's zijn dus op dit moment in strijd met het Unierecht want onvolledig. Hier ligt dus een belangrijke opdracht voor de “nationale autoriteiten” van dit land: het defect in al deze project-mer's herstellen door alsnog een (aanvullende) m.e.r. te laten uitvoeren.¹⁵

Dat er geen onderzoek werd gedaan naar de milieueffecten van geluid en slagschaduw verklaart ook dat er (vrijwel) nooit onderzoek werd gedaan naar de effecten van een windpark op de gezondheid van mensen. Er zijn project-mer's waarin zonder blikken of blozen wordt gezegd dat het effect op gezondheid van mensen niet onderzocht werd! Dus wel onderzoek naar de effecten van windturbines op het welzijn van (bijvoorbeeld) vleermuizen en kikkers, maar niet naar de effecten op de gezondheid van omwonenden! Mocht u zich nu verbazen en denken aan artikel 22 van de Grondwet - “De overheid treft maatregelen ter bevordering van de volksgezondheid” – dan is dat een logische gedachte. Echter, die gedachte levert niets op want wij zijn zo ongeveer het enige land in Europa waar burgers zich niet op de Grondwet kunnen beroepen.

Van meer praktisch belang is ook hier weer het Unierecht, sterker: het leidt tot een derde valkuil. Zowel de Projecten-richtlijn van 2011/2014 als de SMB-richtlijn – en die is hier in het bijzonder aan de orde – eisen dat er in een m.e.r. (project of plan) aandacht wordt geschonken aan de effecten van een plan, programma of project op de gezondheid van mensen. Zie bijlage II onder 2 van de SMB-richtlijn. Daarin worden gezondheidseffecten opgevoerd als een autonome categorie en ze zijn dus in de richtlijn niet het ondergeschoven kindje van het aspect geluid. En dus moeten volgens het Unierecht de effecten op gezondheid eigenstandig worden onderzocht en dan niet in de vorm van de zoveelste literatuurstudie van het RIVM, maar ook door veldonderzoek ter plekke want alleen dat maakt die effecten zichtbaar.¹⁶ Zoals, waar nodig, al jarenlang gedaan wordt voor vleermuizen en kikkers.

Het gezondheidsaspect voor de zoveelste keer in een m.e.r. en MER behandelen als een bijwagen van geluid en de effecten van geluid vervolgens afdoen¹⁷ met het zoveelste RIVM literatuuronderzoek is daarom aanvechtbaar als zijnde in strijd met de SMB-richtlijn. En wellicht ook met artikel 7.1 onder 6 van de Wet Milieubeheer want daaraan staat de bescherming van de bevolking en de gezondheid van mensen vooraan als het gaat om de aspecten die in een m.e.r. aan de orde moeten komen. Als de (Europese) rechter het daar – in 2025? - mee eens zou zijn, gaan alle, op die defecte m.e.r. gebaseerde regels en vergunningen – landelijk of lokaal – onderuit als onrechtmatig.

Beleidsmakers en beslissers: “let op u saeck!”

Het was, dacht ik, Hannah Arendt die ooit zei dat politiek te belangrijk is om over te laten aan politici. Naar analogie: bewijst het bovenstaande niet dat beleid te belangrijk is om over te laten aan beleidsmakers?

¹³ Zegt het Europese Hof in rechtsoverweging 75 van de Nevele zaak.

¹⁴ Dus voor een concreet project.

¹⁵ En, nee, dat de vergunningen onherroepelijk zijn geworden is geen excuus zoals blijkt uit een arrest van het Europese Hof uit 2019 in een geschil tussen de Europese Commissie en Ierland. Zaak C-261/18

¹⁶ Dat die effecten er zijn: zie www.windmolenoverlast.nl.

¹⁷ Hetgeen exact het geval is in de Notitie Reikwijdte en Detailniveau voor de plan-mer voor de nieuwe windturbinebepalingen.

Waarmee, om dat misverstand maar direct uit de wereld te helpen, ik niet wil zeggen dat we het dan maar aan juristen moeten over laten.

Waar het mij om gaat is dat beleid alleen maar toekomstvast is als het de grenzen van recht en rechtstaat respecteert. Als beleidsmakers een loopje nemen met recht en rechtstaat, loopt de overheid vroeger of later op tegen een rechter, nationaal of Europees, die zijn of haar plicht doet - moet doen - en oordeelt dat het beleid, of een onderdeel daarvan, onrechtmatig is en dus ofwel aangepast moet worden, ofwel niet toegepast mag worden. Zie de Urgenda zaak, zie de stikstof affaire, zie het Varkens in nood arrest en zie de 30 juni uitspraak van de Raad van State. Zie ook wat er in Wallonië en Vlaanderen gebeurde.

Dat is dan ook de oproep van dit artikel: beleidsmakers, politici (en Raad van State), wees open over actuele en potentiële juridische valkuilen, ga ze niet uit de weg omdat ze politiek lastig zijn, maar adresseer ze en zoek naar oplossingen die de toets van de (Unierechtelijke) kritiek kunnen doorstaan. En dit niet alleen vanwege het intrinsieke belang van recht en rechtstaat, maar ook omdat dit de enige manier is om te komen tot een effectief en toekomstvast duurzaamheids-, klimaat- en energiebeleid.

Beste minister Jetten: let beter op "u saeck" dan uw voorgangers.¹⁸

Prof. em. dr Albert W. Koers
27 januari 2022

¹⁸ En bij het zoeken naar een andere bestuurscultuur ook voor deze "saek": Augustinus van Hippo (354-430) vroeg zich in *De Civitate Dei*, IV, 4, af wat het verschil is tussen een staat die het recht terzijde stelt en een roversbende.

**Goorts +
Coppens**
Advocaten | Adviseurs

BIJLAGE 2

ACTIEGROEP WINDTURBINES BLERICK

Per adres: Jos Raedts
Klingerbergsingel 243
5925 AH Venlo-Blerick

www.actiegroepwindturbines.nl
info@actiegroepwindturbines.nl

Blerick, 8 februari 2022

Ministerie van Infrastructuur en Waterstaat
Platform Participatie
digitaal verstuurd

Onderwerp: Notitie Reikwijdte en Detailniveau (NRD) voor het planMER Windturbine bepalingen
Leefomgeving

Geachte heer, mevrouw,

Hierbij ontvangt u onze zienswijze met betrekking tot bovenstaande NRD.

1. Het feit dat het hier over een plan-mer met betrekking tot een AMvB gaat behoeft uitgebreid inhoudelijke aandacht. Ontbreekt helemaal in deze NRD.

Voor de eerste keer is er in Nederland sprake van een plan-mer met betrekking tot een AMvB. Dit houdt in onze ogen in, dat niet gewoon de standaard procedure gevolgd dient te worden zonder hier verder aandacht aan te schenken. Gezien het karakter van de onderhavige plan-mer mag gesteld worden, dat er meer aandacht moet zijn voor "de mens" dan gebruikelijk in de "gewone" (plan-)mer die zich juist kenmerkt door het feit zich vooral te focussen op het milieu, minder op de mens. Wat dit inhoudt wordt in deze zienswijze in andere punten verder uitgewerkt.

De focus van de plan-mer met betrekking tot de onderhavige AMvB moet zijn "de mens". Dat houdt in dat overlast en gezondheid cruciale begrippen moeten zijn. Wij wijzen erop dat in het kader van de SMB-richtlijn onder informatie die moet worden verstrekt in Bijlage 1 onder f expliciet wordt vermeld "de mogelijke aanzienlijke milieueffecten(1), bijvoorbeeld voor de biodiversiteit, bevolking, gezondheid van de mens.....", waarbij belangrijk is het onder "(1)" vermelde:

(1) Hieronder zouden secundaire, cumulatieve, synergetische, blijvende en tijdelijke, positieve en negatieve effecten, alsmede effecten op korte, middellange en lange termijn moeten vallen.

2. Kern van de NRD behoort te zijn "gezondheid". Hier schiet de NRD echter zeer tekort. Nieuwe ogen moeten dan ook dit aspect gaan uitwerken.

Men doet net alsof het nauwelijks iets uitmaakt of windturbines 60 meter hoog zijn of 200 meter, of het vermogen van de turbines er niet toe doet. Echter overal ter wereld is er sprake van gezondheidsklachten bij omwonenden van de nieuwe generatie windturbines.

We hebben het intussen over grote industriële installaties, over gigantische generatoren, hoog in de lucht hangend, die worden aangedreven door reusachtige wieken die gigantische massa's lucht in beweging brengen en daarbij zorgen voor de productie van laagfrequent en infrason geluid. We werken dit verder uit onder punt 3. Zaak is echter niet alleen naar geluid te kijken, maar ook onderzoek te verrichten naar andere factoren die van invloed zouden kunnen zijn op de gezondheid.

Denk bijvoorbeeld aan de elektromagnetische straling en erosie van rotorbladen. Al deze zaken moeten worden onderzocht, waar mogelijk ter plekke door middel van metingen en veldonderzoek. Alleen zo kan er sprake zijn van een basis voor wetgeving, alleen zo kan er voldaan worden aan de eisen van de SMB-richtlijn.

In de Omgevingswet, die naar verwachting op 1 juli 2022 in werking zal treden, wordt als maatschappelijk doel het bereiken en in stand houden van een veilige en gezonde fysieke leefomgeving en een goede omgevingskwaliteit genoemd. Juist het onderdeel "gezondheid" is een element in de omgevingswetgeving dat nu prominent wordt genoemd, maar we zien dit element niet terug in de NRD, hetgeen moet worden gecorrigeerd. De wetgever heeft met het introduceren van dit maatschappelijk doel in de Omgevingswet bewust gekozen voor gezondheid als een belangrijk thema in de omgevingswetgeving en dan dient dat ook terug te komen in het besluitvormingsproces en bij het opstellen van algemene regels.

3. Kernpunt vormt de geluidsemissie van windturbines. De NRD is absoluut niet serieus te nemen waar het de behandeling van dit punt betreft. Ook hier: nieuwe ogen moeten dit aspect gaan uitwerken.

De grote fout van de NRD is dat men er wel heel gemakkelijk vanuit gaat dat de kleine windturbines qua uitstoot van geluid lijken op de nieuwe grote turbines, dat er in feite weinig verschil is.

Het Duitse "Umwelt Bundesamt" ⁽¹⁾ stelt dat er niet vanuit te gaan is, dat het "windmodel" van kleine windturbines te vertalen is op grote windturbines:

"Mit wachsender Höhe der Windenergieanlagen durchschneiden die Rotorblätter ein stärker variierendes Windprofil. Es ist daher fraglich, ob das Abstrahlungs- und Ausbreitungsmodell für kleinere Windenergieanlagen auf moderne, große Anlagen übertragbar ist. Aufgrund theoretischer Betrachtungen von Strömungsakustikern ist nicht davon auszugehen."

⁽¹⁾ Machbarkeitsstudie zu Wirkungen von Infraschall, Umwelt Bundesamt juni 2014

En weten wij nu hoe het "windmodel" van de nieuwe grote windturbines eruit ziet, wat de uitstoot van geluid is van moderne windturbines onder de verschillende atmosferische omstandigheden? Nee !!

Een echte discussie over gezondheidsaspecten kan alleen plaatsvinden als duidelijk is wat de uitstoot van geluid van moderne windturbines is. Die uitstoot vormt de basis. Hoe kun je normen vaststellen als niet bekend is hoe de geluidsproductie van een moderne windturbine eruit ziet onder de verschillende atmosferische omstandigheden etc. etc.?

Wat vormt nu het grote probleem bij de huidige generatie windturbines? De uitstoot van laagfrequent en infrason geluid. Er mag vanuit gegaan worden dat dit geluid gezondheidsklachten en gezondheidsschade veroorzaakt. De NRD schenkt nauwelijks aandacht aan laagfrequent geluid, helemaal geen aandacht aan infrason geluid.

De NRD stelt in een afbeelding dat het geluid van een windturbine vanaf zo'n 300 meter te vergelijken is met het geluid van een koelkast. Dit plaatje is een farce, echter afkomstig van het RIVM (juli 2021). Het RIVM zet zich hiermee volledig buitenspel als serieus/onafhankelijk instituut. Wij willen in dit kader nog opmerken dat het infrason geluid van moderne windturbines tot zo'n 50 km kan worden waargenomen. Richting RIVM willen we opmerken, dat dit bij een koelkast niet het geval is.

Infrasoon geluid is niet tegen te houden door isolatie, het gaat overal doorheen. Ter illustratie, bij 10 Hz zijn er muren nodig van pakweg 8-9 meter dik om dit geluid tegen te houden. Bij 1 Hz hebben we het al over muren van 80-90 meter dik. Het infrason geluid bij de huidige windturbines gaat terug tot 0,1 Hz (!!). Dus er zijn in feite hele bergen nodig om het geluid tegen te houden.

Het geluid dat zoveel overlast veroorzaakt en hoogstwaarschijnlijk de gezondheid van omwonenden aantast wordt geproduceerd door de rotorbladen, is dus aerodynamisch. Hoe groter de rotorbladen, hoe meer geluid. Hoe groter de rotorbladen, hoe meer het geluid verschuift naar het (zeer) schadelijke laagfrequent en infrason geluid. Dus als de windturbine groter wordt, neemt de overlast naar de omgeving sterk toe.

Infrasoon geluid heeft een heel andere werking op het menselijk organisme dan hoorbaar geluid. Ten onrechte wordt beweerd dat infrason geluid pas kwaad kan als het waarneembaar is. Waarneembaar wil dan zeggen dat het te voelen is via het lichaam. Denk daarbij aan vibraties op de huid bij 3 Hz 120 dB. Deze hoge geluidsdruk is bij windturbines niet te verwachten, maar wel een constante aanvoer van infrason geluid met een lagere geluidssterkte. Intussen wordt aangenomen dat infrason geluid óf bij een kortstondige hoge blootstelling óf bij een continue langdurige blootstelling in lagere dosering de gezondheid hoogstwaarschijnlijk kan/zal aantasten. En bij windturbines hebben we het dus over een continue blootstelling, dag en nacht.

Het niet hoorbare Infrason geluid bereikt ons via:

1. Binnenoor (buitenste haarcellen)
2. Evenwichtsorgaan
3. Diverse organen van het menselijk lichaam (meetrillen, denk daarbij ook aan de hersenen)

Kan men nu een grenswaarde toekennen aan infrason geluid? Op dit moment wordt als grens waarop het lichaam infrason geluid niet meer waarneemt 60 dB bij 10 Hz gezien. Maar dat wil nog niet zeggen, dat er onder deze grens geen sprake meer zal zijn van een risico. Er is nog veel onderzoek nodig om een exacte grenswaarde te kunnen bepalen. Ter illustratie kan worden gezegd dat bij een kleine windturbine van 1MW de boven genoemde grens van 60 dB bij 10 Hz wordt bereikt bij pakweg 1 kilometer.

Het Robert Koch-Institut ⁽²⁾ stelt dat er onderzoek nodig is om mechanismen te verklaren, dat de langetermijnblootstelling van infrason geluid een belangrijke factor is:

"Die Studien weisen darauf hin, dass Immissionen von Infraschall entweder bei kontinuierlicher Langzeitexposition oder bei sehr intensiven Kurzzeitexpositionen gesundheitliche Schädigungen verursachen können."

Het Umwelt Bundesamt ⁽³⁾ concludeert dat onderzoeken naar de werkingsmechanismen van de diverse soorten geluid ontbreken, dat medische wetenschappers en akoestische wetenschappers moeten samenwerken in onderzoeken. Gesteld wordt dat men ook aan geluid kan wennen, maar niet aan het laagfrequente/infrasone geluid, dat hier de gevoeligheid voor het geluid bij langere blootstelling toeneemt. Is er een directe invloed op de mentale processen? De mate waarin er een verband is met andere medische verschijnselen is nog niet opgehelderd. Een hypothese is, dat door laagfrequent geluid en infrason geluid neurale processen in gang gezet worden, die bij een meer of minder lichte akoestische prikkeling een continue 'eigen leven' gaan leiden.

Umwelt Bundesamt:

- *Vielfach wird unterstellt oder beruht sogar auf eigenen Erfahrungen, dass man sich scheinbar an gewisse Dinge auf Dauer gewöhnen kann, so auch an Lärm, wenn er zum Beispiel nicht zu laut ist (Habituation). Im Allgemeinen tritt jedoch ein Gewöhnungseffekt nur scheinbar auf und ist oft das Resultat einer Verdrängungsstrategie. Eine solche Strategie scheint aber bei tiefen Frequenzen nur schwer möglich zu sein, denn mit steigender Dauer der Exposition nimmt die Empfindlichkeit zu (Sensibilisierung). Das wirft die Fragen auf: Gibt es dazu ein physiologisches Korrelat, das diesen Vorgang verstehen lässt? Gibt es eine Möglichkeit, diese Sensibilisierung auszuhalten oder sogar wieder rückgängig zu machen?*
- *Inwieweit eine Verbindung zu anderen medizinischen Phänomenen besteht ist bislang nicht geklärt. Eine Hypothese ist, dass durch tieffrequenten Schall und Infraschall neuronale Prozesse verursacht werden, die bei einem mehr oder minder leichten Anstoß durch einen akustischen Stimulus ein andauerndes „Eigenleben“ entwickeln."*

⁽²⁾ Empfehlung des Robert Koch-Instituts "Infraschall und tieffrequenter Schall- ein Thema für den umweltbezogenen Gesundheitsschutz in Deutschland?" d.d. 12.2007

⁽³⁾ Machbarkeitsstudie zu Wirkungen von Infraschall, Umwelt Bundesamt juni 2014

Wie krijgen er als eerste te maken met gezondheidsklachten? De artsen. Een passage uit een artikel ⁽⁴⁾ van AEFIS, Ärzte für Immissionschutz:

"Diese Zusammenhänge machen plausibel, warum Infraschallfolgen erst nach Monaten oder Jahren der Belastung entstehen können und die Ursache der Erkrankungen somit verschleiert wird. Die gängige Praxis der Kurzzeitmessungen ignoriert Langzeitfolgen. Dadurch ist die (Schutz-)Norm „langzeitblind“, genau wie gerne zitierte Laboruntersuchungen zur Infraschallproblematik. Es gibt keine belastbaren Studien, die die Unbedenklichkeit von langfristiger Einwirkung tieffrequenten Schalles unterhalb der Hörschwelle beweisen!"

Hieronder de vertaling:

"Deze correlaties maken het verklaarbaar waarom infrageluidgevolgen pas na maanden of jaren van blootstelling kunnen ontstaan waardoor de oorzaak van de ziekten wordt verhuuld. De gangbare praktijk van metingen gedurende een korte termijn negeert langetermijngevolgen. Dit maakt de (beschermings-)norm "langetermijnblind", net zoals de graag geciteerde laboratoriumstudies over de infrageluidproblematiek. Er zijn geen betrouwbare studies die de onschadelijkheid van langdurige blootstelling aan laagfrequent geluid onder de gehoorrens bewijzen!"

Duidelijk mag zijn dat het geluid van windturbines een belangrijk gezondheids-issue vormt, dat er nu al alle reden is om het voorzorgsbeginsel toe te passen, zoals ook een land als Polen deed (afstand tot woonbebouwing 10x tiphoogte). Bijna 500 artikels uit actuele wetenschappelijke publicaties zijn hierbij door de hoogste gezondheidsinstantie van Polen nauwkeurig geverifieerd en men heeft zich tevens beroepen op het **voorzorgsbeginsel** als onderdeel van het EU-recht.

In het kader van Polen willen wij nog opmerken, dat in het Deutsches Ärzteblatt d.d. 8 februari 2019 ⁽⁵⁾ gesteld wordt dat wetenschappers uit Rusland en Oost-Europese landen veel over infrason geluid gepubliceerd hebben, de meeste publicaties zijn echter in Russisch of Pools verschenen en niet in het Engels vertaald.

Wij willen wat dit artikel betreft nog melden dat gesteld wordt, dat observaties steeds vaker aantonen dat er aan de meest uiteenlopende organen meetbare effecten van infrageluid zijn:

"Immer öfter zeigen Beobachtungen an den unterschiedlichsten Organen, dass es messbare Effekte von Infraschall gibt."

⁽⁴⁾ Positionspapier zu Gesundheitsrisiken beim Ausbau der Erneuerbaren Energien d.d. 24.02.2015, AEFIS, Ärzte für Immissionschutz

⁽⁵⁾ Deutsches Ärzteblatt 6/2019 "Windenergieanlagen und Infraschall: Der Schall, den man nicht hört"

Wij wijzen er nogmaals op dat er overal ter wereld sprake is van gezondheidsproblemen bij omwonenden van windturbines. Het feit dat klachten nog maar deels kunnen worden verklaard, houdt niet in dat je kunt zeggen "niets aan de hand". Dat er nog veel wetenschappelijk onderzoek nodig is op diverse terreinen mag duidelijk zijn. De basis voor het vaststellen van normen in het kader van de NRD is onderzoek hoe het "windmodel" van de nieuwe grote windturbines eruitziet en wat de uitstoot van geluid is onder de verschillende atmosferische omstandigheden. In de tussenperiode moet het voorzorgsbeginsel worden gehanteerd.

4. De NRD gaat uit van de zogenaamde L_{den} norm, zoals ten onrechte in gebruik vanaf 2011 tot de uitspraak van de Raad van State van 30 juni 2021. Deze norm is per definitie ongeschikt als basis voor windturbinegeluid en moet door een andere norm worden vervangen.

Het is onbegrijpelijk dat de NRD uitgaat van de L_{den} norm. Deze norm is compleet ongeschikt voor windturbines en daarbij ook nog eens niet handhaafbaar. Overschrijdingen die vastgesteld worden tijdens de metingen kunnen in de loop van het jaar gecompenseerd worden door een lagere uitstoot en hebben dus geen/nauwelijks betekenis. Daarbij moeten de jaargegevens/productiecijfers worden verkregen van de windturbineparken.

Zeer belangrijk punt: laagfrequent/infrasoon geluid en de amplitudemodulatie (pulserend geluid) worden niet(/onvoldoende) meegenomen!

Adviesbureau Peutz over L_{den} ⁽⁶⁾:

"Als gevolg van deze beoordelingsmethodiek kunnen gedurende een groot aantal dagen en nachten geluidniveaus optreden die aanzienlijk hoger zijn dan de toepasselijke (jaargemiddelde) grenswaarde. Het bovenstaande leidt tot de onwenselijke situatie dat gedurende deze dagen en nachten onacceptabele geluidhinder zal optreden. De beoordelingsmaten L_{den} en L_{night} zijn feitelijk bedoeld voor continu en min of meer gelijkmatig geluid (zoals wegverkeerslawai) maar zijn expliciet niet geschikt voor fluctuerend geluid zoals wordt veroorzaakt door een windturbinepark."

Ook de WHO keurt de L_{den} norm voor windturbines af ⁽⁷⁾:

*" Based on all these factors, it may be concluded that the **acoustical description of wind turbine noise by means of L_{den} or L_{night} may be a poor characterization of wind turbine noise and may limit the ability to observe associations between wind turbine noise and health outcomes.**"*

⁽⁶⁾ Peutz, Windturbinepark Greenport Venlo; second opinion geluid en laagfrequent geluid d.d. 24 oktober 2017

⁽⁷⁾ WHO, Environmental Noise Guidelines for the European Region (2018)

We hebben het hier dus over grote tekortkomingen van de L_{den} norm. Nu weer uitgaan van deze norm **kan absoluut niet** aan de orde zijn.

Een eventuele aanpassing van de L_{den} norm met 2 dB zoals in de NRD aan de orde gesteld, is zinloos, er **moet** gebruik gemaakt worden van andere normen. Overigens ging de STAB in een aantal deskundigenberichten uit van een "straffactor" van 5 dB.

De WHO stelt verder met betrekking tot windturbinenormen ⁽⁸⁾:

*"The noise emitted from wind turbines has **other characteristics**, including the repetitive nature of the sound of the rotating blades and atmospheric influence leading to a variability of amplitude modulation, which can be a source of above average annoyance (Schäffer et al., 2016). This **differentiates it from noise from other sources and has not always been properly characterized. Standard methods of measuring sound, most commonly including A-weighting, may not capture the low-frequency sound and amplitude modulation characteristic of wind turbine noise (Council of Canadian Academies, 2015).**"*

Let ook op "A-weighting" hierboven, waarbij de lage frequenties én amplitudemodulatie (pulserend geluid) niet(/onvoldoende) worden meegenomen. Dus er mag bij de nieuwe windturbinenorm geen sprake zijn van "A-weging" (zoals bijvoorbeeld bij de L_{den} norm).

Duidelijk mag dus zijn dat de L_{den} norm vervangen moet worden door een bij windturbines passende norm die (1) laagfrequent/infrasoon geluid meeneemt (2) rekening houdt met amplitudemodulatie (pulserend geluid) (3) niet uitgaat van rekenmodellen (4) handhaafbaar is o.a. door uit te gaan van een absolute bovengrens.

5. Alternatieven en varianten.

De NRD stelt dat de referentiesituatie is "geen windturbinebepalingen/ bevoegde gezagen bepalen zelf de normen". Verder is er sprake van slechts 1 alternatief, ongewijzigde regels Activiteitenbesluit en Activiteitenregeling (L_{den} norm), met een aantal varianten.

Wij zouden om te beginnen zijn uitgegaan van een andere referentiesituatie, maar dat is niet zo belangrijk. Wij willen opmerken dat de in de NRD voorgestelde referentiesituatie uitgaat van het zelf bepalen van normen door de bevoegde gezagen. Dit is volgens ons onmogelijk, omdat er voorafgaand aan het stellen van normen uitgebreide en kostbare onderzoeken moeten plaatsvinden die alleen de Rijksoverheid kan laten verrichten.

Met betrekking tot het voorgestelde alternatief moet worden opgemerkt, dat de L_{den} norm, zoals al eerder aangegeven, volstrekt ongeschikt is als norm voor het geluid van windturbines.

⁽⁸⁾ WHO, Environmental Noise Guidelines for the European Region (2018)

Er moet dus sprake zijn van meerdere alternatieven, waaronder handhaafbare alternatieven met passende geluidsnormen voor windparken. Dat houdt in dat er in die normen rekening wordt gehouden met het geproduceerde laagfrequent en infrasoone geluid en met de frequentiemodulatie (pulserend geluid).

Maar ook moet er sprake zijn van alternatieven die uitgaan van een vaste afstand tot woonbebouwing, waaronder het alternatief van 10x de tiphoogte.

Voor wat betreft de varianten moet onder andere gekeken worden naar de bebouwingdichtheid. Hoe moet worden omgegaan met een gepland windpark bij bevolkingsconcentraties, bij het stedelijk gebied.

Voordat gesproken kan worden over alternatieven en varianten dient eerst uitgebreid te worden onderzocht wat de uitstoot van geluid van moderne windturbines is onder de verschillende atmosferische omstandigheden, waarbij met name gedacht moet worden aan laagfrequent en infrasoone geluid. Die uitstoot vormt de basis. Hoe kun je normen vaststellen als niet bekend is hoe de geluidsproductie van een moderne windturbine eruitziet? Metingen verrichten en veldonderzoek, dat is het adagio.

Belangrijk is dat er ook metingen binnenshuis worden verricht. Laagfrequent/infrasoone geluid wordt niet/nauwelijks tegengehouden door isolatie en het huis kan fungeren als klankkast.

Zonder bovengenoemd onderzoek kun je alleen uitgaan van een vaste afstand tot woonbebouwing als overgangsmaatregel. Dit op grond van het voorzorgsbeginsel.

Voor wat betreft leefomgevingseffecten willen wij nog opmerken dat het niet zo mag zijn dat specifieke omstandigheden worden uitgesloten door beoordelingscriteria te beperkend te laten zijn. Voorbeeld, een klein natuurreservaat dat geen Natura 2000 gebied is mag niet "vogelvrij" zijn, een kleinschalig hoogwaardig cultuurlandschap dat geen Nationaal Landschap is mag niet "vogelvrij" zijn.

6. Er moet sprake zijn van onafhankelijk en objectief onderzoek.

Grote problemen hebben wij met de rol die Arcadis in deze procedure speelt. Dit adviesbureau was bijvoorbeeld zelf financieel betrokken bij de realisatie van Windpark Greenport Venlo, zal zonder enige kritische benadering de wens volgen alles bij het oude te laten zoals de regering duidelijk wil. Deze NRD is het bewijs. Wij hebben als actiegroep ervaring met Arcadis, met de gekleurde benadering van Arcadis; zo'n beetje alle stukken in het kader van Windpark Greenport Venlo (zie punt 7) werden door Arcadis gemaakt.

Maar ook het RIVM achten wij ongeschikt, zien wij niet als onafhankelijk. Wij willen hierbij nog opmerken dat het vaak aangehaalde RIVM-rapport uit 2017 en de update uit 2020 zijn geschreven door I. van Kamp en G.P. van den Berg. Laatstgenoemde Van den Berg heeft een eigen adviesbureau en heeft er in opdracht van de windlobby/provincie Limburg, aan meegewerkt dat Windpark Greenport Venlo (zie punt 7) doorgang kon vinden nadat het eerder door de gemeenteraad van Venlo was afgewezen.....

Een hoofdrol zien wij weggelegd voor TNO. Wij zien TNO als een onafhankelijke, kundige onderzoeksorganisatie die de uitstoot van de moderne windturbines kan onderzoeken, metingen kan verrichten, veldonderzoek kan verrichten etc.

Opvallend in de NRD is dat er melding wordt gemaakt van beleidsdoelen/nationale belangen zoals de energietransitie/voldoende ontwikkelruimte voor windenergie op land om de klimaatdoelen te halen, dat er sprake is van parallel lopende processen (ambtelijke afstemmingen etc.), dat het uitgangspunt is vasthouden aan de oude L_{den} norm. Duidelijk is dat er toegewerkt wordt naar de door de regering gewenste uitkomst en er geen ruimte is voor een kritische benadering, geen ruimte is voor objectief en onafhankelijk onderzoek. Ook qua tijdsplanning wordt dit benadrukt.

Opmerkelijk is ook dat het Rijk een actieprogramma (Actieprogramma verankering milieubescherming na Nevele) heeft gestart om overheden en initiatiefnemers bij te staan; wij hebben de op internet beschikbare informatie eens doorgenomen en hebben ons verbaasd over de onjuiste en gekleurde informatie met betrekking tot geluid en gezondheid. Duidelijk is dat gezondheid en burger geen enkele rol spelen. Zeer bedroevend..... In dit kader willen we nog opmerken dat wij als burger niets hebben meegekregen van de mogelijkheid een zienswijze in te dienen met betrekking tot de onderhavige NRD; er is geen sprake geweest van bijvoorbeeld reclamespotjes op TV en radio en er is geen burgerloket. De gemiddelde burger is verder niet geabonneerd op de Staatscourant...

Onze conclusie is, dat de NRD in zijn geheel moet worden overgedaan door een ander adviesbureau dan Arcadis. Alleen zo kan het doel worden bereikt het milieubelang een volwaardige plek te geven in de bestuurlijke besluitvorming met betrekking tot toekomstige windturbinebepalingen.

7. Actiegroep Windturbines Blerick (A.W.B.)

Wij zijn als actiegroep betrokken bij de realisatie van Windpark Greenport Venlo, een zeer omstreden windpark bestaande uit 9 turbines. Wij zijn akkoord gegaan met de 4 windturbines richting Sevenum, die in het voorkeursgebied van de provincie staan. Wij hebben ons verzet tegen de 5 windturbines richting Blerick, die niet waren gelegen in het voorkeursgebied van de provincie en een grote impact hebben op natuur/landschap (natuurreservaat Koelbroek/Crayelheide) en een grote bedreiging vormen voor de gezondheid van de bewoners van het aangrenzende stedelijk gebied. Daarbij was er sprake van alternatieven.

Momenteel verzetten wij ons met name tegen de 3 turbines ten zuiden van de A67 die tegen het stedelijk gebied aanliggen. Wij zullen doorgaan totdat de bouw wordt stilgelegd/ deze turbines worden afgebroken. Gezondheid is het hoogste goed!
De actiegroep wordt breed gesteund vanuit de bevolking, maar is geen rechtspersoon. Daarom is

deze zienswijze ook door de bestuursleden ondertekend op persoonlijke titel. Graag sturen wij u op verzoek onze privé-adressen toe.

Naar de toekomst toe is niet uitgesloten dat de actiegroep zich op landelijk niveau gaat bezighouden met de windturbineproblematiek en een rechtspersoon wordt.

SAMEN = STERK

Hoogachtend,

namens de A.W.B. en op persoonlijke titel,

J. Raedts
jjcraedts@ziggo.nl

mr. M. Lenders
lendersm@xs4all.nl

www.actiegroepwindturbines.nl

BIJLAGE 3

DE OVERBRUGGINGSREGELING WINDTURBINEBEPALINGEN: NOG EEN VALKUIL?

Eerder schreef ik een kort verhaal met als boodschap dat het voor overheden kennelijk zo belangrijk is de voor wind op land afgesproken beleidsdoelen te halen dat ze zich blind houden voor drie juridische valkuilen¹. Hierna voeg ik daar nog een vierde valkuil aan toe: (4) doen alsof er voor een “overbruggingsregeling” geen plan-mer nodig is. Reden om dit aan de orde te stellen is niet om dwars te liggen, maar juist het tegendeel: te voorkomen dat het klimaatbeleid en de energietransitie in het ongerede raken omdat over een jaar of zo een rechter oordeelt (moet oordelen) dat die overbruggingsregeling in strijd is met het Europese Recht en dus buiten toepassing moet blijven. Van dat soort “bedrijfsongevallen” hebben we er al genoeg gehad.

Voorgeschiedenis en vraagstelling

Het zal de meeste lezers bekend zijn: in een uitspraak 30 juni 2021 oordeelde de Raad van State dat, kort samengevat, wettelijke regels met betrekking tot (o.a.) geluid en slagschaduw van windturbines niet meer mogen worden toegepast omdat die regels in strijd zijn met het recht van de Europese Unie (hierna: Unierecht).² Reden: die regels werden in 2010 (!) vastgesteld zonder voorafgaande milieueffectrapportage³ (hierna: m.e.r.) zoals het Unierecht eist.

Reeds op 6 juli 2021 kwam de staatssecretaris van EZK met een reactie op de uitspraak in de vorm van een brief aan de Tweede Kamer. Daarin werd aangekondigd dat er nieuwe windturbinebepalingen vastgesteld zouden gaan worden – dit keer wel na een voorafgaande plan-mer – en dat dit ongeveer 1 ½ tot 2 jaar zou vergen. Ondertussen konden lopende vergunningsprocedures doorgang vinden, zij het dat het nu aan het lokale bevoegde gezag was om voorschriften vast te stellen voor onder meer geluid en slagschaduw.

Voor mijn betoog meest relevant is dat de staatssecretaris ook liet weten dat de uitspraak niet tot gevolg heeft dat bestaande vergunningen of bestemmingsplannen niet meer geldig zijn: “De uitspraak leidt er immers niet toe dat vergunningen of bestemmingsplannen van rechtswege komen te vervallen.” En als het gaat om de bescherming van omwonenden tegen hinder, dan gaat de staatssecretaris er van uit dat “omwonenden hiertegen nog steeds worden beschermd.” Voor bestaande parken dus business as usual – niks aan de hand.

Ik ga hier niet nader in op deze opvattingen en uitspraken – al valt er heel wat op af te dingen – maar spring in één keer door naar 17 december 2021 toen de staatssecretaris van I&W aan de Tweede Kamer liet weten dat hij gestart was met een “Actieprogramma Verankering milieubescherming na Nevele” en dat dit programma gedragen wordt door de ministeries van BZK, EZK en I&W, terwijl ook VNG, IPO en de Unie van Waterschappen betrokken zijn. Zo ongeveer heel bestuurlijk Nederland dus. Wat maar één ding kan betekenen: anders dan de staatssecretaris van EZK in de brief van 6 juli 2021 suggereert is er wel degelijk wat aan de hand, ook met bestaande windparken. De staatssecretaris zegt nu het volgende in die brief van 17 december:

Bij bestaande windturbineparken is er echter wel rechtsonzekerheid ontstaan over de mate van milieuhinder die een windturbinepark mag veroorzaken, omdat de algemene milieuregels niet meer mogen worden toegepast. Dat leidt tot onduidelijkheid, zowel voor omwonenden en andere belanghebbenden als voor exploitanten. Daarnaast is voor bevoegde gezagen toezicht en handhaving ingewikkelder geworden, omdat er geen eenduidige algemene milieuregels meer gelden voor windturbineparken.

Om zo snel mogelijk een einde te maken aan die “rechtsonzekerheid” – die er eerder op 6 juli kennelijk nog niet was – zal er nu, zo kondigt de staatssecretaris aan, via een speciale spoedprocedure een AMvB worden vastgesteld waarin, ten eerste, de door de Raad van State gewraakte bepalingen uit de Activiteitenbesluit en andere wetgeving worden verwijderd en, ten tweede, nieuwe algemene bepalingen worden vastgesteld in de

¹ Te weten: (1) doen alsof er voor lokale windturbine-voorschriften geen (project-)mer nodig is; (2) doen alsof het Unierecht overheden niet dwingt om de gevolgen van onrechtmatig handelen ongedaan te maken; en (3) doen alsof de plan-mer voor nieuwe windturbine bepalingen niet ook de gezondheidseffecten in kaart moet brengen.

² Uitspraak 202003882/1/R3, ECLI ECLI:NL:RVS:2021:1395.

³ Een milieueffectrapportage is zowel een procedure (de “m.e.r.”) als een rapport (de “MER”).

vorm van een tijdelijke “overbruggingsregeling”. Waarbij al op voorhand (dus zonder m.e.r.) wordt meegedeeld dat inhoudelijk die tijdelijke normen gelijk zullen zijn aan de oude. En, zo zegt de staatssecretaris:

Voor deze overbruggingsregeling is geen plan-mer vereist omdat deze slechts van toepassing is op reeds verleende omgevingsvergunningen en vastgestelde bestemmingsplannen.

Het hiernavolgende gaat over dat ene zinnetje: dat er geen plan-mer is vereist. Die opvatting lijkt namelijk onhoudbaar gelet op een uitspraak van het Europese Hof van Justitie (hierna: HvJ-EU) van 2019 in een zaak tussen de Europese Commissie en Ierland. En dus ligt hier – in potentie – een vierde valkuil: dat het HVJ-EU (of de Raad van State) over één of twee jaar oordeelt dat de overbruggingsregeling in strijd is met het Unierecht en dus buiten toepassing moet blijven. Met alle gevolgen voor klimaatbeleid en energietransitie van dien.

Het Europese Hof spreekt

In een arrest uit 2008⁴ oordeelde het HvJ-EU dat Ierland had gehandeld in strijd met het Unierecht toen het toestemming gaf voor de bouw van een windpark bij het plaatsje Derrybrien zonder een voorafgaande m.e.r. en MER. Dit omdat, zo oordeelde het Hof, dat windpark aanzienlijke gevolgen kan hebben voor het milieu. Na die uitspraak beloofde Ierland beterschap, maar die belofte werd maar steeds niet in daden omgezet, onder meer vanwege obstructie door de exploitant die weigerde een nieuwe vergunning aan te vragen want de vergunning die hij had was immers onherroepelijk geworden.⁵

Uiteindelijk verloor de Europese Commissie haar geduld en besloot de Commissie de zaak opnieuw voor te leggen aan het HvJ-EU. Dat leidde in 2019 tot een arrest⁶ dat van direct belang is voor de vraag of er voor die overbruggingsregeling nu wel of niet een plan-mer nodig is. Reden: in dat arrest geeft het Hof precies aan wat een lidstaat moet doen als een al verleende vergunning defect blijkt te zijn door het niet-nakomen van de eisen van het Unierecht met betrekking tot milieubeoordelingen en die lidstaat dat defect alsnog – dus achteraf - wil herstellen

Ik kan de betekenis van dat arrest voor de voorgestelde overbruggingsregeling het beste aangeven door te citeren wat de Commissie MER op haar website over het arrest zegt.

Conclusies voor de m.e.r. praktijk

- *Een lidstaat mag zich niet mag beroepen op bepalingen, praktijken of situaties van zijn interne rechtsorde ter rechtvaardiging van de niet-nakoming van EU-verplichtingen, waaronder die voortvloeien uit de M.e.r.-richtlijn.*
- *Van de rechtmatigheid van een vergunning, waarvoor ten onrechte geen m.e.r.(-beoordeling) is uitgevoerd, kan door het enkele verstrijken van de beroepstermijn niet worden uitgegaan.*
- *Als die vergunning volgens het nationale recht inmiddels onherroepelijk is verleend, moet deze worden ingetrokken, opgeschort of gewijzigd zodat alsnog aan de M.e.r.-richtlijn kan worden voldaan. Het rechtszekerheidsbeginsel en het beginsel van bescherming van gewettigd vertrouwen verhinderen dat in principe niet.*
- *Nationale regels die voorzien in een legalisatie van een dergelijke vergunning zijn niet in strijd met de M.e.r.-richtlijn, mits:*
 1. *belanghebbenden daardoor niet in de gelegenheid worden gesteld om Unieregels te omzeilen of buiten toepassing te laten, en;*
 2. *de legalisatieprocedure een uitzondering blijft;*
 3. *de m.e.r. niet alleen betrekking heeft op de toekomstige milieueffecten van het project, maar ook op de milieueffecten die zich sinds de oprichting daarvan hebben voorgedaan.*

⁴ Zaak C-215/06

⁵ In de termen van het Nederlandse recht.

⁶ Zaak C-261/18

- *De verplichting om alle nodige maatregelen om strijd met de M.e.r.-richtlijn op te heffen, geldt voor elk orgaan van de betrokken lidstaat en met name voor de gemeentelijke autoriteit waar het project plaatsvindt, maar ook voor een semi-overheidsinstelling als deze door een andere nationale autoriteit van die lidstaat gecontroleerd wordt;*
- *Bij het opleggen van een dwangsom houdt het Europese Hof rekening met de ernst van de inbreuk op het EU-recht, de verstreken termijn sinds de inbreuk zonder dat maatregelen zijn genomen, de houding van de lidstaat en de financiële draagkracht van de lidstaat.*

Ik zou haast zeggen: zijn er nog vragen? De boodschap lijkt mij meer dan duidelijk!

De eerste drie punten van de samenvatting rekenen af met het herhaalde argument van de staatssecretarissen en van tal van andere “nationale autoriteiten” van dit land dat er niets gedaan kan worden aan de vergunningen van bestaande parken omdat die nu eenmaal onherroepelijk zijn geworden. Zie met name punt 3. Eigenlijk is dat vanzelfsprekend vanwege een feit van algemene bekendheid, maar in dit verband nog nooit expliciet erkend door welke “nationale autoriteit” dan ook: Unierecht gaat nu eenmaal boven nationaal recht (behalve in Polen) en een beroep op onherroepelijkheid naar nationaal recht is derhalve geen vrijbrief om Unierechtelijke verplichtingen terzijde te leggen.

Minstens zo belangrijk zijn de laatste drie punten in de samenvatting van de Commissie MER. Daaruit kan ik maar één conclusie trekken: dat de uitspraak van het Europese Hof betekent dat de voorgestelde overbruggingsregeling in strijd is met het Unierecht. Ga de drie “mitsen” van het vierde punt maar na:

- Door de bestaande normen voor windturbines overeind te houden, worden belanghebbenden - de windsector - in staat gesteld Unieregels te omzeilen: zij kunnen een windpark blijven exploiteren waarvan de vergunningen⁷ in strijd zijn met het Unierecht.
- Een algemeen toepasselijke landelijke overbruggingsregeling kan met de beste wil van de wereld niet worden aangemerkt als een uitzonderlijke procedure.
- En dan het wat mij betreft meest belangrijke punt: ook voor legalisatie achteraf – zoals met behulp van die overbruggingsregeling – is een plan-mer vereist en dan moet die plan-mer niet alleen vooruit naar de toekomst, maar zelfs ook nog achteruit kijken, dus vanaf de oprichting van het park.

En als provincies en gemeenten denken dat ze zich achter de brede rug van het Rijk kunnen verschuilen: geen sprake van. Zie punt 5. En dat het wat het Hof betreft menens is, blijkt uit het feit dat het Hof in punt 6 al direct aangeeft hoe het de dwangsom zal bepalen als een lidstaat dwars blijft liggen.⁸

Natuurlijk zijn er verschillen tussen de casus van het geschil tussen de Europese Commissie en Ierland en de casus van de voorgestelde overbruggingsregeling. In de Ierse zaak ging het om een vergunning die was verleend zonder dat er überhaupt een m.e.r. was uitgevoerd, terwijl het in de overbruggingsregeling zal gaan om windparken met een vergunning waarvoor (vrijwel altijd) een project-mer zal zijn uitgevoerd. Echter, in die project-mer werd uitgegaan van de nu door de Raad van State gewraakte windturbine-regels, was in de m.e.r. dus enkel de vraag aan de orde of het geplande park aan die regels zou kunnen voldoen en was er dus in die project-mer (vrijwel nooit) sprake van eigenstandig onderzoek naar alle milieueffecten van geluid, slagschaduw en - om het lijstje compleet te maken – lichtschittering en externe veiligheid. In Ierland in het geheel geen m.e.r. - hier een defecte m.e.r. Dus in beide gevallen: legalisatie van een defecte vergunning.

Dat het in de Ierse zaak om een ontbrekende project-mer gaat en in het geval van de overbruggingsregeling om een ontbrekende plan-mer zal, zo vermoed ik, voor het HvJ-EU geen verschil maken. In tal van uitspraken benadrukt het Hof dat het in de diverse EU richtlijnen uiteindelijk gaat om het garanderen van een hoog

⁷ In het jargon van het Unierecht omvat de term “vergunning” elk besluit om een bepaalde activiteit toe te staan, dus niet alleen een omgevingsvergunning, maar ook een bestemmings- of inpassingplan

⁸ Ik checkte bovenstaand samenvatting aan de hand van het arrest zelf en, ja, - zoals mag worden verwacht van een zo deskundig gezelschap als de Commissie MER – die samenvatting is geheel conform de uitspraak.

milieubeschermingsniveau in alle lidstaten van de EU. Als het Hof ooit zou moeten oordelen over de rechtmatigheid van een overbruggingsregeling vastgesteld zonder voorafgaande m.e.r. en MER, alle kans dat het Hof zich ook dan laat leiden door dat principe zonder daarbij onderscheid te maken tussen een project-mer of een plan-mer.

Incident of patroon?

Gelet op deze (potentiële) valkuil⁹ is het een goede zaak dat in zijn brief van 17 december 2021 aan de Tweede Kamer de staatssecretaris van I&W aankondigt dat hij de Raad van State zal vragen hem te adviseren over de vraag hoe de door hem voorgestelde overbruggingsregeling zich verhoudt tot het Europese recht en dan met name met de mer-plicht als neergelegd in de SMB-richtlijn.

Politiek gezien is de vraag wel of de staatssecretaris op dat advies gaat wachten of dat hij doorzet en de overbruggingsregeling zo snel mogelijk vaststelt. Alle reden om dat laatste waarschijnlijker te achten dan het eerste, men name nu exploitanten van windparken door omwonenden civielrechtelijk aangesproken kunnen worden voor schade en overlast zonder dat die exploitanten zich kunnen verweren met het argument dat ze aan alle wettelijke eisen voldoen. Want die zijn er dus even niet!

Het zou ook kunnen zijn dat mijn betoog voor de Haagse beleidsmakers en beslissers niks nieuws bevat, dat ze die valkuil van mij al lang op het netvlies hebben, maar dat ze inschatten dat er al lang en breed nieuwe (permanente) windturbinebepalingen zijn vastgesteld voordat de (tijdelijke) overbruggingsregeling onderworpen wordt aan een rechterlijk oordeel. In dat scenario biedt de Rijksoverheid met die regeling exploitanten van windparken tijdelijke bescherming tegen schadeclaims en is die regeling al weer van tafel voordat de rechter er aan te pas komt. Voor omwonenden is het daarentegen enkel een fopspeen: de oude normen komen gewon terug en die nieuwe oude normen zijn voor hen dus even slecht als de oude.

Dat scenario van zo snel mogelijk doorzetten zou wel passen in een breder patroon: overheden die alles op alles zetten om de afgesproken beleidsdoelen te halen, daarbij de grenzen van recht en rechtsstaat oprekken of zelfs overschrijden en die daarbij het risico nemen om uiteindelijk bij de rechter onderuit te gaan. Met averij of erger voor het halen van an sich lovenswaardige beleidsdoelen. Het meest spectaculaire voorbeeld van dit patroon is natuurlijk de stikstof-affaire¹⁰, maar het is ook te vinden in de Urgenda zaak¹¹ en in het Varkens in nood arrest.¹² En dus ook in de Raad van State uitspraak van 30 juni 2021 die dit alles triggerde.

Wat al die zaken gemeen hebben is dat Haagse beleidsmakers en beslissers zich kennelijk onvoldoende verdiept hebben in de vraag of door hen voorgestelde wet- en regelgeving wel in overeenstemming is met de internationale verdragen waar Nederland partij bij is en/of met het Unierecht waar Nederland evenzeer aan gehouden is. Voeg daar nog aan toe de recente uitspraak van de Hoge Raad inzake de vermogensrendementsheffing¹³ - onrechtmatig want in strijd met het Europees Verdrag voor de Rechten van de Mens - en dan wordt het welhaast onvermijdelijk de vraag op te werpen of die Haagse beleidsmakers en beslissers wel beschikken over voldoende kennis van het internationale recht en het Unierecht. Dan wel of ze daar de ogen voor sluiten als die internationale verplichtingen beleidsmatig even niet goed uitkomen.

Albert Koers
12 februari 2022

⁹ Plus de drie andere, kort aangeduid in voetnoot 1.

¹⁰ Waarbij het Europese Hof en later de Raad van State oordeelden dat de PAS-regeling in strijd is met het Unierecht.

¹¹ Waarbij de rechter oordeelde dat Nederland qua CO2 reductie niet voldoet aan zijn internationale verplichtingen.

¹² Waarbij het Europese Hof ei dat toegang tot de rechter niet afhankelijk mag zijn van het indienen van een zienswijze.

¹³ 24 december 2021, ECLI:NL:HR:2021:1963

**Goorts +
Coppens**
Advocaten | Adviseurs

BIJLAGE 4

The logo consists of the letters 'DEI' in a bold, blue, sans-serif font.The logo is a blue rectangular box with the text 'Democratisch Energie Initiatief' in white, sans-serif font.

Stichting Democratisch Energie Initiatief
Grijskopspecht 6 – 7827 RE Emmen
Telefoon: 0614577742

Aan: Ministerie van I enW – platform participatie
Betreft: Zienswijze van de Stichting Democratisch Energie Initiatief (DEI) op de Notitie
Reikwijdte en Detailniveau voor het Plan-MER Windturbinebepalingen

Emmen, 14 februari 2022

Ten geleide

Hierbij treft u aan de reactie van Stichting Democratisch Energie Initiatief op de ‘Notitie Reikwijdte en Detailniveau voor het plan-MER voor nieuwe windturbinebepalingen’. In deze zienswijze worden de argumenten aangedragen waarom de NRD niet voldoet aan de eisen die daaraan gesteld moeten worden en dat de NRD voorbijgaat aan de eisen die in diverse richtlijnen van de Europese Unie, met name de richtlijn Strategische Milieu Beoordeling van 2001. Alleen al door het niet /onvoldoende benoemen van door de EU essentieel geachte onderzoeksporen, zoals de gezondheid, heeft de NRD een verengde scope en is de NRD in strijd met het Europees recht.

Overigens zijn wij van mening dat de overheid zonder meer vanuit het zorgbeginsel alles moet doen om gezondheidsrisico's voor mens en dier en klimaat- en milieuschade te voorkomen. Over windturbines is inmiddels zeer veel feitenmateriaal beschikbaar, waaruit blijkt dat deze (inmiddels) industriële installaties klimaat- en gezondheidsschade teweegbrengen. De mate van gezondheidsschade waaraan het klimaat, het milieu en de gezondheid van mens en dier worden blootgesteld wordt echter vooraf aan de besluitvorming over een windturbinepark niet daadwerkelijk onderzocht. Het feit dat de SMB-richtlijn en andere richtlijnen van de EU een gedegen onderzoeksaanpak vereisen, welke door de Nederlandse bestuursorganen niet wordt toegepast, maakt het verwaarlozen

van het voorzorgbeginsel tot een schrijnende kwestie. De gezondheid van ieder mens telt. En voor een instrument dat bedoeld is om de klimaatdoelen te dienen wil je toch vooraf weten of deze daaraan voldoen en niet het klimaat schade toebrengen.

Maar de hier geschetste, door ons gewraakte gang van zaken raakt ook onze democratische rechtstaat. Door het systematisch negeren vanaf 2001 (publicatie van de SMB-richtlijn) tot 30 juni 2021 (Uitspraak RvS Delfzijl-Zuid) worden de principes van onze democratische rechtsstaat waarin het EU-recht boven het nationaal recht staat geschonden in dit dossier. Door het veronachtzamen van het voorzorgbeginsel, dat ook in onze Grondwet is verankerd (artikel 22), worden burgers in hun gezondheidsbelang geschaad. Door de in EU-richtlijnen en in het Verdrag van Aarhus verplicht gestelde burgerparticipatie niet uit te voeren worden de burgers weggespeeld in de plan- en besluitvorming, en wordt deze niet meer als democratisch ervaren. Dit alles leidt tot een steeds grotere kloof tussen overheid en burgers, brengt schade toe aan onze democratie en ondermijnt onze sociale rechtstaat.

Alleen al op grond van deze constatering doen wij een klemmend beroep op u de huidige versie van de NRD in te trekken, dan wel grondig te herzien en in overeenstemming te brengen met het voorzorgbeginsel en het EU-recht. Daarvoor beoogt de zienswijze van het Democratisch Energie Initiatief input te geven.

De DEI-reactie gaat eerst in op de hoofdpijnen en vervolgens wordt aandacht besteed aan

- I. Algemeen
- II. De juridische aanpak
- III. Gezondheidsrisico's
- IV. Geluid, trillingen en voorafgaande berekeningen
- V. Landschapstransformatie en- aantasting
- VI. Overige milieu-effecten
- VII. Handhaving, waarborging en bescherming van omwonenden
- VIII. Bescherming natuur en biodiversiteit

Hoofdpijnen

Op 23 december werd de 'Notitie Reikwijdte Detailniveau voor het plan-MER voor nieuwe windturbinebepalingen' ter inzage gelegd.

De NRD is onsinziens ver onder de maat gelet op de functie dat een NRD duidelijk moet maken wat er in een mer/ plan-MER onderzocht moet worden en hoe dat onderzoek moet worden uitgevoerd.

Ook na zorgvuldige lezing van de 42 pagina's (dat levert 153 opmerkingen in de marge op) wordt naar de letter van de tekst niet duidelijk wat er nu wel of niet onderzocht wordt in de mer /plan-MER in kwestie en hoe dat onderzoek ingericht zal worden.

Dit betekent naar onze mening dat een mer/ plan-MER op basis van deze NRD niet zal voldoen aan de eisen van de SMB-richtlijn. Zie met name onze opmerkingen over het voor de zoveelste keer vermijden van gedegen onderzoek naar gezondheidseffecten - terwijl de bijlage bij de SMB-richtlijn gezondheid expliciet noemt als te onderzoeken aspect. Het verder

ignoreren daarvan geeft voeding aan een gerechtelijke procedure tegen de Staat vanwege het (wederom) bruskeren van dwingende bepalingen van Unierecht.

Deze NRD op zich is ook in strijd met het Unierecht.

Voor de goede orde: ook de door de Stas van I en W voorgenomen overbruggingsregeling voldoet niet aan de EU-richtlijnen, zal in strijd zijn met het Unierecht vanwege het ontbreken van een mer/ plan-MER. Ook de regionale energiestrategieën, de RES-en, voldoen niet aan de eisen van de SMB-richtlijn en het Unierecht. Het DEI heeft dat meerdere keren met argumenten aan de ministeries en de Vereniging Nederlandse Gemeenten (VNG) aangegeven en dit is bestreden noch weerlegd. Hoogleraar Staatsrecht D.J. Elzinga heeft deze opinie eveneens gepubliceerd, welke korte tijd op de site van de VNG heeft gestaan. Het wegstreken van het Unierecht blijkt een diep ingevreten manco in de Nederlandse bestuurscultuur te zijn.

Uitspraak Raad van State

De kern van de uitspraak van de Raad van State (RvS) betreft het niet voldoen aan de SMB-richtlijn, waardoor de windturbinebepalingen uit het Activiteitenbesluit- en regeling buiten werking zijn gesteld.

Al verschillende keren heeft het Hof van Justitie van de Europese Unie uitgesproken dat wanneer men beoogt een windturbine te plaatsen of daar zelfs premature planvorming voor heeft, maakt of vaststelt of voornemens is vast te stellen, de SMB-richtlijn gevolgd moet worden. Dit betekent dat er eerst een mer/plan-MER moet plaatsvinden.

Het doel van de mer/ plan-MER op grond van de SMB-richtlijn van de EU is om plannemakers te dwingen om al in een vroegtijdig stadium van de planvorming na te denken over de milieugevolgen en deze mee te nemen bij het maken van strategische keuzen en de besluitvorming.

De NRD voorziet in dit opzicht niet in de uitvoering van de Strategische Milieu Beoordeling richtlijn en daarmee samenhangende richtlijnen van de EU. Daarin gaat gedegen onderzoek vooraf aan de besluitvorming over een plan met aanzienlijke milieugevolgen naar de effecten op gezondheid en milieu als een verplichting. Dat gezondheid wordt geïgnoreerd in de NRD is een ommissie en is in strijd met de EU-richtlijnen.

Onderzoek met brede scope en gezondheid ontbreekt – in strijd met Unierecht en voorzorgsbeginsel

Onderzoek naar de effecten van windturbines in termen van gezondheidsschade, klimaat-/milieuschade is noodzakelijk. Dat beperkt zich niet tot drie of meer windturbines. Ook 1 of 2 windturbines vallen onder de werking van de SMB-richtlijn.

Dat vooraf onderzoek moet worden gedaan naar de schadelijke effecten die windturbines teweegbrengen aan de gezondheid van mens en dier en ook aan de schade aan klimaat en milieu, daarin voorziet de NRD niet.

Gezondheid en geluid aan elkaar te koppelen en het slechts op deze manier in de NRD benoemen zorgt voor een verenging van de scope van de NRD tot minimalistisch en onvoldoende niveau. Hetgeen niet de bedoeling is van de SMB-richtlijn en ook niet van een NRD. Er zijn andere typen onderzoek nodig, dan waar deze NRD vanuit gaat. Onderzoeken die de risico's en feiten met betrekking tot gezondheidsschade van windturbines

daadwerkelijk in beeld brengen. Alles gericht op het voorzorgsbeginsel. We zullen deze typen onderzoek in het vervolg benoemen.

Voorzorgplicht

De overheid in Nederland verzaakt stelselmatig haar voorzorgplicht (zie artikel 21 en 22 van de Grondwet) en heeft die daadwerkelijk verzaakt bij de planvorming en bouw van windturbineparken en aanverwante industriële installaties. Bewust werden en worden de EU- beschermingsrichtlijnen door de Nederlandse bestuursorganen en rechterlijke macht ontkend. Wie (in dit geval geïnformeerd en dus willens en wetens) het risico neemt gezondheidsschade te veroorzaken bij zijn medemens, of u als overheid bij uw burgers, maakt zich schadelijkt. Dit is de stelling van vele juristen.

Alle bestuursorganen en rechtscolleges dienen het voorzorgsprincipe voor de gezondheid van de mens te plaatsen in het hart van de besluitvorming. Dit geldt niet alleen met betrekking tot windturbineparken maar ook bij alle andere beslissingen in (o.a.) de energietransitie waarbij volgens de normstelling van de EU sprake is van aanzienlijke milieugevolgen. Op grond van de normstelling van de EU dient vooraf aan de besluitvorming door onderzoek met wetenschappelijke zekerheid vast komen te staan, dat het bestaande beschermingsniveau voor een gebied niet zal worden aangetast door de voorgenomen plannen. Het nalaten van dit onderzoek zet de deur open voor ministeries en decentrale overheden om de blootstelling van bewoners aan gezondheidsrisico's verder te vergroten. Het doen van onderzoek dat voldoet aan de EU-normen is noodzakelijk om de gezondheidsrisico's uit te sluiten en het voorzorgsprincipe in te vullen. De noodzaak hiertoe is ook actueel in de besluitvorming in het kader van het vervolg op deze NRD. Er is niet dan wel onvoldoende getracht gezondheidsrisico's op voorhand uit te sluiten.

Industriële Windturbines (IWT) op zee

Industriële Windturbines (IWT) op zee worden in deze NRD uitgesloten (zie 7. Windparken op zee vallen buiten de reikwijdte van de mer/ plan-MER Windturbinebepalingen Leefomgeving). Dit is niet logisch omdat ook IWT op zee aanzienlijke milieueffecten hebben op alles wat leeft in en op zee en via de voedselketen op land. Daarbij komt dat geluid en trillingen ver dragen in en op water en op deze manier ook van invloed kunnen zijn op het land en vice versa. Onder andere komen deeltjes van de rotorbladen in zee en via vissen in de voedselketen. Het is daarom onacceptabel dat windturbines op zee geen deel uitmaken van deze NRD. Hoe gaat u voorzien in een mer/ plan-MER voor windturbines op zee?

Milieu-, klimaat- en gezondheidsschade

Windturbines hebben een brede scope van klimaat- en milieuschade, die doorwerken via de voedselketen (o.a. PFAS in de bodem en het zeewater) naar de gezondheid van mens en dier.

De lijst van klimaat-/milieuschade hieronder getuigt daarvan en is niet uitputtend. Deze lijst van het Democratisch Energie Initiatief met 26 punten van aantoonbare gezondheidsschade en klimaat-/milieuschade komen bovenop hetgeen medische

wetenschappers en artsen in de afgelopen 2 jaren hebben bewezen aan de hand van de geluidsdoorwerking en trillingen van windturbines. Deze punten ontbreken in de NRD.

1. De impact van zout, regen, hagel op de PFAS bladen van windmolens op zee en land leidt tot blijvende vervuiling van de voedselketen.
2. Trillingen brengen het milieu en gezondheid schade toe. Overigens: De effectiviteit van windturbines is daardoor ook minder dan gesuggereerd wordt. Dit door stilstand (scheurvorming in de kolommen door trilling, en verder storingen en defecten).
3. Windmolen de techniek oa. tandwielkasten moeten gedurende de levensduur van een windmolen 1 a 2 (of meer) keer worden gereviseerd en daarnaast moet er ook gewoon – continu onderhoud gepleegd worden – zoals smeren en olie worden verversen enz..
4. De corrosiebescherming leidt tot opname van zware metalen (zink/lood aluminium) in het zeewater en daarmee in de voedselketen voor mens en dier.
5. De corrosiebescherming met behulp van elektrische systemen leidt tot verdwijnen van ecosystemen.
6. De erosie van verf door wind en zon leidt tot PFAS-vervuiling en opname van PFAS in de voedselketen.
7. Windmolen branden leiden tot opname van zware metalen, giftige stoffen en PFAS vervuiling.
8. Geluidsoverlast tijdens heien van de fundaties leidt tot grote verstoring van de natuur.
9. Fundaties kunnen moeilijk worden verwijderd. Dit kost veel energie en geeft hoge CO2-uitstoot. Daarnaast zorgt de productie van beton voor funderingen voor enorme CO2-uitstoot.
10. Het onderhoudsproces kost veel energie en geeft CO2-uitstoot.
11. Gebruikte en verdampte CFK's, ten behoeve van koeling zijn schadelijk voor het milieu en gezondheid
12. Het windvang-effect leidt tot verandering van windstromingen.
13. Stromingsverandering in het water wordt veroorzaakt door windmolenparken.
14. De 12.000 Volt hoogspanningskabels worden ingeplougd in de zeebodem, maar leidt ertoe dat de natuurlijk bewegingen en verplaatsingen van vissen totaal worden verstoord.
15. Het gehaktmolen-effect van een windmolen is zeer groot. Vissers vangen in hun netten veel dode vogels. (Dit verschijnsel heeft op land ook grote omvang).
16. Het slopen van verouderde windmolens wordt o.a. gedaan met explosieven. Bij het neerhalen van de molens komt tijdens de val heel veel vervuiling, PFAS, olie, etc. in het milieu.
17. Elke windmolen bestaat voor minimaal 15 % uit PFAS (wieken, kabels, koeling, verwarming, regelelektronica, etc.). Dit is tussen de 80.000 en 120.000 kg per windmolen (bij gemiddelde hoogte).
18. Geluidsoverlast boven- en onderwater leidt tot ernstige verstoring van de natuur.

19. Permanente trillingen door rotatie van wieken en windbelasting leiden tot ernstige verstoring van de natuur.
20. Er wordt (veel meer) (micro) plastic(s) gevonden in de onderzochte vis.
21. De vissers berichten dagelijks meer dood en verderf op de zeebodem.
22. Nu wordt het grootste windmolenpark ter wereld voor de kust van Zeeland gebouwd met alle consequenties van dien naar ik begrijp zonder uit te voeren voorafgaand verplichte 0-meting.
23. De intensivering van bestaande scheepvaartroutes leidt tot totale chaos in de onderwaterwereld.
24. De magnetische velden bij de ingeploegde hoogspanningskabels zo krachtig dat grote en kleine vissen niet meer kunnen navigeren.
25. Ook de scheepvaart moet met veranderde magnetische velden rekening houden (zie navigatiekaarten).
26. De impact op walvissen en dolfinen wordt steeds duidelijker.

Nogmaals: deze zaken komen onterecht dus niet aan de orde in de NRD!

DEI vindt het noodzakelijk dat deze aspecten tot hun recht komen in de NRD en mer/plan-MER.

Geen beleidsdoelen en geen buiten werking gestelde normen in de NRD!

In een mer/ plan-MER is geen sprake van rekening moeten houden met gestelde beleidsdoelen zoals de energietransitie. De normen in Activiteitenbesluit- en regeling zijn buiten werking gesteld door de uitspraak van de RvS. Deze normen horen dus evenmin thuis in een referentiescenario van de NRD.

De mer/ plan-MER dient aandacht te besteden aan de nut en noodzaak van windturbines (op land en op zee), de effecten op de gezondheid en de leefomgeving, DEI stelt dat beleidsdoelen en buiten werking gestelde normen niet thuishoren in de NRD, daarom dienen deze te worden verwijderd.

Geen parallelle ontwikkeling van NRD en nieuwe normen

De NRD en de mer/ plan-MER zijn de basis voor nieuwe normen voor windturbines. Daarom alleen al kunnende nieuwe normen niet parallel worden ontwikkeld met de NRD en mer/-plan-MER. Uit de NRD blijkt dat u dat wel van plan bent. Daarom is het NRD-proces niet serieus te nemen.

DEI stelt dat nieuwe normen sequentieel moeten worden ontwikkeld, dus na afronding van de NRD en mer/plan-MER en op basis van inzicht in de resultaten van de gezondheidsonderzoeken waar het RIVM aan werkt. Die over veel meer gaan dan geluid, zie de lijst met 26 punten. Zonder deze onderzoeksresultaten kan geen SMB-toets plaatsvinden die voldoet aan de SMB-eisen. Kennelijk is alles erop gericht om de buiten werking gestelde normen te laten herleven.

Structuurvisie Windenergie op land (svWOL)

De nut en noodzaak van windturbines zijn eerder in de structuurvisie Windenergie op Land (svWOL) onvoldoende onderbouwd en afgewogen meegewogen door het kabinet. In de structuurvisie Windenergie op Land kwamen de effecten op de gezondheid niet aan de orde.

Dat werd ook gesignaleerd door de Commissie voor de Milieueffectrapportage. Deze commissie signaleerde over svWOL destijds bovendien dat de selectie van gebieden niet goed was verantwoord. Gebieden uit de Rijksstructuurvisie Infrastructuur en Ruimte waren onterecht niet in de svWOL opgenomen. Slechts de gebieden die -zonder overleg met gemeenten en gemeenteraden- door het rijk met de provincies waren afgesproken, waren in de svWOL opgenomen. De gemeenten en gemeenteraden syonden bij de selectie van gebieden buiten spel.

Het advies van de Commissie voor de Milieu-effectrapportage luidde destijds dat de resultaten uit de mer/ plan-MER van svWOL slechts geschikt waren om een NRD voor de svWOL op te baseren. Het kabinet, op voordracht van de ministers van EZ en I en W, heeft desondanks de svWOL vastgesteld. Een besluit waartegen geen beroep open stond, in strijd met het Verdrag van Aarhus.

Let wel: de svWOL is dus *niet* vastgesteld door de Tweede Kamer, een democratisch tekortpunt.

Overigens heeft het kabinet eveneens de uitkomsten van de MKBA (Maatschappelijke Kosten Baten Analyse) genegeerd. Daarin werd aangedrongen op uitstel.

Het buiten spel zetten van gemeenten en gemeenteraden is in strijd met het Europees Handvest Lokale Autonomie en de Code Interbestuurlijke Verhoudingen.

DEI dringt erop aan de omissies in de structuurvisie Windenergie op Land en het negeren van het advies van de Commissie voor de Milieueffectrapportage te betrekken bij de mer/ plan-MER en de inspraakprocedure Aarhus-proof aan te passen (zie I. onder 4).

I. Algemeen

1. Gevolgen Nevele arrest en Raad van State-uitspraak 30 juni 2021

De normen uit het Activiteitenbesluit en de Activiteitenregeling zijn buiten werking gesteld door de uitspraak van 30 juni 2021 van de Raad van State wegens het niet voldoen aan de SMB-richtlijn. Dat geldt voor de normen voor windturbines en overigens ook voor alle andere normen uit Activiteitenbesluit en Activiteitenregeling. De Notitie Reikwijdte en Detailniveau wordt opgesteld om te komen een opzet voor de SMB-toets die wél aan de criteria van de SMB-richtlijn voldoet. Daarbij is voldoende aandacht voor de aspecten gezondheid en leefomgeving (veel meer dan geluid) noodzakelijk. In de milieu-effectrapportage en het plan-MER voor de Structuurvisie Windenergie op Land (SvWOL) is destijds aan gezondheid in het geheel geen aandacht besteed. Deze mer/plan-MER svWOL bevat overigens conclusies en aanbevelingen die ongemotiveerd niet zijn opgevolgd. Het kabinet wilde destijds

kennelijk graag de windsector bedienen. De mer/ plan-MER SvWOL dient daarom betrokken te worden bij de mer/plan-MER voor de windturbine-normen.

Het gaat dan ook niet aan om de 'oude', buiten werking gestelde normen uit het Activiteitenbesluit en de Activiteitenregeling in enig referentiescenario op te nemen. Die normen zijn buiten werking gesteld en niet voor niets. Toch worden in de Notitie Reikwijdte en Detailniveau de buiten werking gestelde normen als referentiescenario benoemd. DEI acht het noodzakelijk dat dit referentiescenario wordt geschrapt uit de NRD.

Er moet een nieuwe opzet komen voor de SMB-toets met voldoende aandacht voor de aspecten gezondheid en leefomgeving. Het gaat dan om veel meer dan geluid, slagschaduw, schittering (zoals nu genoemd van de NRD).

Uit de opzet van de NRD blijkt dat men een manier zoekt om de oude, buiten werking gestelde normen te handhaven.

DEI bepleit om de betekenis van de RvS uitspraak recht te doen, de gezondheid en leefomgevingskwaliteit van burgers serieus te nemen en derhalve een serieuze SMB-toets uit te voeren die voldoet aan alle criteria van de SMB-richtlijn.

In het vervolg zullen we daarvoor onderwerpen aandragen.

2. NRD-aanpak leidt tot opnieuw strijd met het Unierecht

Voorspelbaar is dat de resultaten van het plan-MER, op basis van de ter inzage gelegde Notitie Reikwijdte en Detailniveau zodanige defecten en leemtes zal hebben dat het bevoegd gezag bij het nemen van besluiten over nieuwe windturbinewetgeving op basis van deze mer en plan-MER, opnieuw zal handelen in strijd met het Unierecht, in het bijzonder de SMB-richtlijn uit 2001.

De besluiten van het rijk en andere overheden zullen in rechte aanvechtbaar zijn op dezelfde of vergelijkbare gronden als de vernietigde normen (voor o.a. windturbines) binnen het Activiteitenbesluit en de Activiteitenregeling conform de uitspraak van de Raad van State d.d. 30 juni 2021 en het Nevele arrest. Deze aanpak van het rijk is in strijd met het voorzorgsbeginsel uit de SMB-richtlijn.

De hele aanpak is gericht op het continueren van de huidige normen. Over 5 jaar volgt dan wellicht een nieuwe veroordeling van het EU-hof. Maar dan staan al die windturbines er inmiddels. En dat is kennelijk het achterliggende doel.

Het rijk (Ministerie van EZK) heeft ons gemeld beducht te zijn voor enorme schadeclaims uit de windsector. De gezondheidsclaims van burgers zijn kennelijk pas secundair van belang.

Het rijk zou niet zo beducht moeten zijn over de claims van de windsector. Zie bijgaande brief van minister Maria van der Hoeven aan de windsector waarin ze zich bereid verklaart de rijkscoördinatie-regeling toe te passen. Zij meldt als voorwaarden o.a. dat de sector aan zet is voor draagvlak en ervoor dient te zorgen aan alle wettelijke eisen te voldoen. Dat is dus inclusief Europese eisen vanuit het Unierecht.

3. Decentrale overheden informeren over risico's

Het rijk zou andere decentrale overheden correct moeten informeren over risico's indien zij nalaten de uitspraak van het EU-Hof (Nevele en later dus RvS) te betrekken

bij hun besluiten. Gemeente en provincies lopen namelijk het risico dat Europese boetes op hen verhaald worden (Wet NERpe = Naleving Europese regelgeving publieke entiteiten). Bovendien zijn decentrale overheden zelfstandig verplicht om Europese regelgeving uit te voeren, volgens het principe van de zgn. Unietrouw. Zeker als een richtlijn na 18 jaar nog niet geïmplementeerd is in nationale wetgeving. DEI heeft bij de VNG erop aangedrongen dit risico te communiceren naar gemeenten, zij lopen onnodige risico's door 'achter het rijk aan te lopen'.

4. Procedure van de NRD AMvB in lijn brengen met Verdrag van Aarhus

Volgens de NRD is dit de eerste AMvB waarop inspraak plaatsvindt. Deze inspraak voldoet echter niet aan de bepalingen van het Verdrag van Aarhus inzake het betrekken van burgers bij besluiten die de Leefomgeving betreffen, waaronder het tijdig verstrekken van informatie 'als alle opties nog open zijn', burgers in de gelegenheid stellen om alternatieven aan te dragen, gemotiveerd afwegen door de overheid en toegang tot de rechter. Nederland en de EU hebben het verdrag van Aarhus geratificeerd.

Het rijk stelt burgers en andere belanghebbenden slechts in staat een zienswijze op de NRD ten behoeve van de mer/ plan-MER in te dienen. De zienswijzen worden behandeld door het rijk, daarna stelt het rijk vast. Beroep is niet mogelijk en dus wordt de burger van de rechter afgehouden.

Hetzelfde geldt overigens voor de eerdere Structuurvisie Wind op Land. Dat leidde ertoe dat burgers door de Raad van State massaal in het ongelijk werden gesteld op basis van een structuurvisie waartegen geen beroep open stond/had gestaan en waar het rijk beschikte over doorzettingsmacht op basis van de rijkscoördinatie-regeling en de Crisis- en herstelwet. Ook deze gang van zaken was in strijd met het Verdrag van Aarhus.

DEI vindt het zeer noodzakelijk dat de procedure van deze AMvB in lijn wordt gebracht met de verplichtingen van het Verdrag van Aarhus.

5. Belangenverstrengeling ARCADIS

Het rijk gaf deze plan-MER-opdracht aan ARCADIS, actief binnen de windsector via 'constructies' en bovendien prominent lid van de Nederlandse (en Vlaamse) windenergieassociaties NWEA en (VWEA). De Europese criteria betreffende het voorkomen van belangenvermenging worden niet nageleefd.

Marktpartijen die adviseren bij voorbereidingen en zelf actief betrokken zijn bij de realisatie hebben er alle belang bij om zo min mogelijk belemmeringen te verkrijgen door de nieuwe normen voor windturbines. In het kader van transparantie en algemene beginselen van behoorlijk bestuur dient een onafhankelijke partij betrokken te worden bij het opstellen van de windmolenbepalingen.

Deze plan-MER moet vanwege de vereiste betrouwbaarheid begeleid en gerealiseerd worden door een bekwame instantie waaraan geen enkele zweem van mogelijke partijdigheid kleeft en met kennis van gezondheid(swetenschappen) op een hoog kwaliteitsniveau. Dat kan ook een buitenlandse instantie zijn

Bij ARCADIS is het rijk aan het verkeerde adres. Arcadis doet de uitvoering van)

windprojecten, al dan niet in opdracht, en schrijft zelf de bijbehorende milieueffect-rapporten. DEI heeft Arcadis al eerder gewraakt in relatie tot de motie Erkens/Leijten wegens belangenverstremgeling en onvoldoende kennis op het gebied van gezondheid. Dat blijkt ook uit de inhoud van de NRD die omissies en mankementen vertoont. In Barendrecht heeft het bedrijf Pondera recent afgezien van het opstellen van een mer/plan-MER en een bestemmingsplan voor windturbines juist vanwege belangenverstremgeling. De gemeente Barendrecht zoekt nu een nieuwe opdrachtnemer. Hier zouden de ministeries van I en W en EZK een voorbeeld aan dienen te nemen.

6. Eerste mer/plan-MER voor een AMvB

Deze MER is niet slechts een 'formaliteit'. De uitvoering van een plan-MER voor een nieuwe AMvB voor normen windturbines is niet eerder verricht (helaas) en deze taak dient zeer serieus genomen te worden. Uit de Notitie Reikwijdte en Detail spreekt de intentie liever alles bij het oude te willen laten. Dat is echter niet de Europese opdracht, die legt een hoog beschermingsniveau op voor mens en milieu, dat niet gegarandeerd kan worden door de lidstaat wanneer geen hoge prioriteit gegeven wordt aan bijvoorbeeld het aspect gezondheid. De mer/ plan-MER moet deze omissies en kennisleemten invullen.

In deze mer/plan-MER moet zorgvuldig de gehele impact op het milieu en de samenleving in kaart gebracht worden, zonder versmalling van het maatschappelijk vereiste perspectief op de werkelijke problematiek van de plaatsing van grote aantallen steeds groter wordende industriële windturbines in een Europees gezien wel zeer dichtbevolkt gebied.

7. Hoog beschermingsniveau

De milieuwetgeving van de Unie legt bij alle handelingen *een duurzame ontwikkeling* op en het gaan voldoen aan een *hoog beschermingsniveau*. Verslechtering van het beschermingsniveau is om die reden verboden.

Deze nieuwe AMvB zal logischerwijs moeten leiden tot een aanzienlijk beter beschermingsniveau voor mens en milieu, vanzelfsprekend op alle onderdelen ervan. Zeker nu het Activiteitenbesluit en de Activiteitenregeling door de uitspraak van de Raad van State buiten werking gesteld zijn.

Het onderzoek binnen deze mer/plan-MER moet van een dusdanig hoog kwalitatief niveau zijn, dat het Europese doel in de volgende stap effectief bereikt kan worden. Daartoe moeten vanzelfsprekend de hier gemaakte opmerkingen worden meegenomen binnen deze mer/plan-MER.

8. Alle relevante milieueffecten

Deze mer/plan-MER moet daartoe alle relevante milieueffecten onderzoeken én rapporteren die betrekking hebben op de mens en zijn leefomgeving in de ruimste zin van het woord, gerelateerd aan de vergunning van windturbines/windparken en aan de 'instrumentkeuze' voor windenergie. Inclusief de onlosmakelijk verbonden 'randeffecten' die met de keuze voor levering van sterk fluctuerende,

weersafhankelijke windenergie op het elektriciteitsnet, meekomen binnen de energietransitie. DEI merkt op dat deze effecten niet zijn meegenomen. Ze zijn destijds evenmin opgenomen in de Structuurvisie Windenergie op Land, ook niet in de opgestelde MKBA en de mer/plan-MER. In de NRD dient er daarom aandacht aan te worden besteed.

9. Levens Cyclus Analyse

Er dient binnen deze MER een Levens Cyclus Analyse uitgevoerd te worden (LCA) zodat men een betrouwbaar beeld verkrijgt van de gehele milieu impact van de winning van grondstoffen (waaronder ook zeldzame metalen/rare earth materials), de productie en plaatsing, de exploitatie, de afbraak en recycling of dumping van de niet recycleerbare onderdelen van de windturbines (o.a. wieken, pfas). Opdat men betreffende de milieu impact zich niet slechts zou beperken tot de beoogde 'winst voor het klimaat' tijdens de exploitatiefase. DEI merkt op dat deze NRD niet voorziet in een Levens Cyclus Analyse. Deze omissie dient te worden hersteld.

10. Evaluatie relevante wet- en regelgeving, ook indien opgenomen in andere wetgeving

Binnen deze mer-/planMERMER dient men de voor de vergunning van windturbines relevante wet- en regelgeving, met vaak een sterk ruimtelijke impact op de omgeving en opgenomen in andere wetgeving, te evalueren. Denk daarbij o.a. aan de rijkscoördinatie-regeling en de Crisis- en herstelwet die in strijd zijn met het Verdrag van Aarhus, het Europees Handvest Lokale Autonomie, de Grondwet (die regeling en bestuur aan gemeenten en provincies laat), de Gemeentewet en de Provinciewet inzake de toebedeling van taken en het uitgangspunt van 'niet verplicht regionaal samenwerken'.

De RES-regio's voldoen niet aan de eisen van de SMB-richtlijn: er heeft geen SMB-toets plaatsgevonden op de RES-plannen. De RES-regio's zijn niet democratisch gelegitimeerd, er zijn namelijk geen volksvertegenwoordigers op regionaal niveau. Staatsrechtelijk bestaan de RES-regio's niet.

Het rijk oefent stevig regie uit op de RES-resutataten. Onder andere mogen de RES-en slechts plannen bevatten voor zon en wind, andere andere energietechnologieën mogen niet worden meegenomen. De plannen moeten optellen tot 43TW

DEI stelt dat ook op de RES-plannen een SMB-toets dient te worden uitgevoerd.

11. Vergelijking alternatieve instrumenten

Binnen de mer/ plan-MER dient de vergelijking tussen de alternatieve 'instrumenten' betreffende de doelmatigheid en de milieu impact ervan, gemaakt te worden. Dat betekent volgens de Uniewetgeving een exacte kwantificatie die geen aanleiding mag geven tot redelijke wetenschappelijke twijfel over het maatschappelijk belang van instrumentkeuze windenergie op Nederlandse bodem. De keuze in de SvWOL destijds voldeed niet aan deze criteria. Er is niet serieus ingegaan op andere energietechnologieën, niet op het ruimtebeslag en de cijfers over kosten waren verouderd. In strijd met het Verdrag van Aarhus zijn burgers/omwonenden niet in de gelegenheid gesteld alternatieven aan te dragen.

DEI stelt dat In de NRD dient deze omissie te worden hersteld.

12. Windturbines worden groter en hinderlijker: meegroei-beding!

Windturbines worden alsmaar groter en daarmee hinderlijker. Bovendien worden regelmatig hogere windturbines met meer MW geplaatst dan vergund.

Onderzocht moet worden of nieuwe wetgeving een meegroei-beding moet bevatten, opdat de vastgestelde veiligheidsafstanden evenredig meegroeien met de maat van de windturbines en de mate van hinder.

13. Cumulatie

De cumulatie van de totale ervaren milieuhinder wordt alsmaar groter. Door bijkomende externe factoren maar vooral ook door uitbreidingen rond en binnen windparken. Het heeft geen zin normen voor een vergunning vast te stellen voor eenheden afzonderlijk, wanneer het in de praktijk daarna geen solitaire eenheden maar wél windparken betreft. Er moet derhalve onderzocht worden of normering automatisch aangescherpt dient te worden wanneer sprake is van cumulerende hinder, opdat de totale hinder voor mens en milieu een nog vast te stellen gestelde norm niet zal overschrijden. Dat geldt ook over landsgrenzen, gemeentegrenzen en provinciegrenzen.

14. 1 tot 3 windturbines vragen ook om een strategische milieubeoordeling

Onder de strategische milieu beoordeling behoort ook het aspect van het in kaart brengen van de milieukenmerken van gebieden waarvoor de gevolgen aanzienlijk kunnen zijn. Deze moeten worden toegelicht. Hoewel de uitspraak van de RvS de strekking heeft dat 1 of 2 windturbines geen windparken zijn in de zin van de merregelgeving, wordt in deze NRD gemakshalve deze strekking overgenomen en wordt louter en alleen technisch gekeken hoe het lopen van de gemiste strategische milieu beoordeling hersteld kan worden.

De SMB-richtlijn maakt geen onderscheid naar aantal windturbines, ook bij 1 tot 3 windturbines is een SMB-toets voorgeschreven. DEI dringt erop aan daar in de mer/plan-MER rekening mee te houden. Voor 1 tot 3 windturbines dienen dus wel degelijk passende normen te worden opgesteld. Bij twee keer 2 windturbines op/nabij de gemeentegrens van 2 of meer gemeenten dient dus ook een mer/plan-MER te worden opgesteld volgens de criteria van de SMB-richtlijn.

15. Er worden grotere windturbines geplaatst dan vergund

Er worden met regelmaat grotere windturbines (hoger/ meer MW) geplaatst dan vergund. Dat moet niet mogelijk zijn zonder een aanvullende toets. Omwonenden krijgen zo immers met meer hinder te maken dan vergund. DEI stelt voor te onderzoeken hoe een aanvullende toets er uit kan zien.

16. Compensatie

Windparken in de buurt reduceren de waarde van onroerend goed. Dit is een graadmeter voor het welbevinden. Binnen deze MER dient onderzocht te worden welke financiële compensaties aan omwonenden dienen te worden uitbetaald wanneer zij benadeeld worden door de komst/aanwezigheid van een windpark. De vraag is wie moet compenseren: de overheid die de vergunning verleent op dusdanig korte afstanden dat schade *niet* voorkomen wordt, of de exploitant die ervoor kiest om de windturbines op dergelijk korte afstanden te plaatsen? Daarbij is gezien een groeiende bewustwording van het probleem, een toetsing aan de beste voorbeelden noodzakelijk.

Er dient kortom gedetailleerd onderzocht te worden wanneer hinder en schade de *drempel voor het normaal maatschappelijk aanvaardbare* overstijgt. En wat de consequenties van die schade zijn voor de betroffenen personen én de maatschappij.

II. Juridische aanpak

De rijksoverheid heeft drie valkuilen voor de hele Nederlandse overheid gegraven. Het gaat om een drietal valkuilen die tot nu toe niet werden benoemd, laat staat geadresseerd, door de staatssecretarissen van EZK en I&W, maar die later wel eens als een boemerang terug kunnen komen naar het rijk, en vooral ook de provincies en de Nederlandse gemeenten schade kunnen berokkenen.

Deze drie valkuilen zijn:

Valkuil 1: Voor het vaststellen van lokale normen geldt een m.e.r.-plicht

De procedure om nieuwe windparken goed te keuren is complexer geworden want er zijn geen landelijke regels meer. De allergrootste complicatie is dat naar Unierecht ook lokale regels ter vervanging van landelijke regels pas mogen worden vastgesteld na een mer/plan-MER. Het is immers juridisch volstrekt ondenkbaar dat landelijke regels voor geluid en slagschaduw van windturbines niet mogen worden toegepast omdat ze werden vastgesteld zonder voorafgaande mer/plan-MER en dat nu – nota bene na de Raad van State uitspraak – gemeenten en provincies exact dezelfde (soort) regels mogen vaststellen zonder voorafgaande mer/plan-MER De informatie van het rijk schiet hierop ernstig te kort.

De Raad van State in de uitspraak van 30 juni 2021 stelt dat lokale bevoegde gezagen, nu er geen landelijke regels meer zijn, met eigen regels en normen mogen komen mits die deugdelijk worden “gemotiveerd”. Dat is inderdaad wat artikel 3:46 Awb zegt, maar het Europese Hof past niet de Awb toe, maar het Unierecht. En dat zegt klip en klaar dat, voorafgaand aan het besluit over een plan, programma of project dat aanzienlijke gevolgen kan hebben voor het milieu, er eerst mer/plan-MER moet worden uitgevoerd. Het Rijk ging erop onderuit, gaat het Rijk dit herhalen en de lagere overheden meeslepen, of komt het Rijk tot een andere juridische koers?

Valkuil 2: net doen alsof er geen rechtsplicht is tot het ongedaan maken van gevolgen

Een tweede valkuil vloeit voort uit de niet mis te verstane rechtsoverwegingen 83 en 84 van het Europese Hof in de Nevele zaak. Kort samengevat zegt het Hof in die overwegingen dat het principe van gemeenschapstrouw van artikel 4, lid 3 van het EU Verdrag betekent dat “nationale autoriteiten”, zelfs rechterlijke, alles moeten doen wat in hun vermogen ligt om de gevolgen van Unierechtelijk onrechtmatig handelen ongedaan te maken.

En, zo zegt het Hof expliciet, dat “ongedaan maken” kan ook inhouden het opschorten of intrekken van “reeds verleende” vergunningen opdat er alsnog een m.e.r. uitgevoerd kan worden. En alsof dit al niet duidelijk genoeg is, voegt het Hof daar nog aan toe dat het niet aan nationale rechters is om uitzonderingen op de rechtsplicht tot “ongedaan maken” toe te staan, dat alleen het Hof zelf dit kan doen en dat het Hof dat alleen zal doen in zeer exceptionele omstandigheden.

Dit zijn dwingende formuleringen, maar het rijk, noch enig andere “nationale autoriteit”, laten na hierover te berichten hoe zij aan die op hen rustende rechtsplicht tot “ongedaan maken” gaan voldoen – of waarom zij menen dat die rechtsplicht voor hen niet geldt. Het lijkt alsof de rechtsoverwegingen 83 en 84 van het Nevele arrest worden doodgezwegen, maar daarmee zijn ze niet weg! En zijn ze nog steeds inroepbaar in toekomstige procedures. Het is van onmiskenbaar belang en wij vinden het tot haar taak behoren dat de VNG de informatie hierover ter kennis van de gemeenten brengt.

Er lopen op dit moment meerdere procedures waarin omwonenden, met een beroep op de overwegingen 83 en 84, het bevoegde gezag verzoeken vergunningen of inpassings-/bestemmingsplannen op te schorten of in te trekken. Tot nu toe worden die verzoeken systematisch afgewezen, maar ooit komt het in één van die zaken tot een beroep op de Raad van State. DEI verzoekt om deze risico's in de NRD mer/plan-MER te benoemen en inzichtelijk te maken, niet in de laatste plaats voor decentrale overheden.

De vraag is op dat moment aan de orde wat de Raad van State dan doet met de niet mis te verstane boodschap van het Europese Hof in rechtsoverwegingen 83 en 84 van het Nevele arrest, al was het alleen maar omdat de rechtsplicht tot “ongedaan maken” ook expliciet geldt voor rechterlijke autoriteiten. De Raad van State moet zich daarbij wel onthouden van het zelf interpreteren van Unierechtelijke begrippen – dat is de exclusieve bevoegdheid van het Europese Hof.

Alsdan: alle kans op nog meer politieke commotie en bestuurlijk/juridische chaos! Die de ministeries maar ook de provincies en gemeenten in sterke mate zal treffen. Heeft het rijk, onverlet de VNG en IPO, hier niet een eigenstandige verantwoordelijkheid de lagere overheden hiervoor behoeden door de provincies en gemeenten actief en volledig te informeren. Door een optimale informatiepositie te verkrijgen worden de gemeenten in staat gesteld hun afwegings- en besluitvormingsproces goed te laten verlopen. Uiteraard zijn

de gemeenten autonoom en verantwoordelijk voor hun eigen besluiten, maar het rijk kan dan niet achteraf verweten worden niet goed te hebben geïnformeerd.

Valkuil 3: net doen alsof het niet nodig is onderzoek te doen naar gezondheidseffecten

Eén van de gevolgen van het vaststellen in 2010 van landelijke regels is dat er sindsdien in project-mer's voor de aspecten geluid en slagschaduw in feite geen milieuonderzoek meer werd gedaan: de vraag was niet meer wat, voor deze aspecten, de (lokale) milieu-Effecten van windturbines zouden zijn, maar enkel of het park aan die regels kon voldoen. Als dit – al dan niet met toepassing van “mitigerende” maatregelen – het geval was, was de kous af en was verder onderzoek overbodig. Al die project-mer's zijn dus op dit moment in strijd met het Unierecht want onvolledig. Hier ligt dus zeker een opdracht voor de “nationale autoriteiten” van dit land: het defect in al deze project-mer's herstellen door alsnog een (aanvullende) m.e.r. te laten uitvoeren.

Dat er geen onderzoek werd gedaan naar de milieueffecten van geluid en slagschaduw verklaart ook dat er (vrijwel) nooit onderzoek werd gedaan naar de effecten van een windpark op de gezondheid van mensen. Er zijn project-mer's waarin zonder blikken of blozen wordt gezegd dat het effect op gezondheid van mensen niet onderzocht werd! Dus wel onderzoek naar de effecten van windturbines op het welzijn van (bijvoorbeeld) vleermuizen en kikkers, maar niet naar de effecten op de gezondheid van omwonenden! Mocht u zich nu verbazen en denken aan artikel 22 van de Grondwet - “De overheid treft maatregelen ter bevordering van de volksgezondheid” – dan is dat een logische gedachte. Echter, die gedachte levert niets op want wij zijn zo ongeveer het enige land in Europa waar burgers zich niet op de Grondwet kunnen beroepen.

Van meer praktisch belang is ook hier weer het Unierecht, sterker: het leidt tot een derde valkuil. Indringender nog dan de Projecten-richtlijn van 2011/2014 eist de SMB-richtlijn van de EU uit 2001 – en die is hier aan de orde - dat er in een mer/ plan-MER aandacht wordt geschonken aan de effecten van een plan of programma op de gezondheid van mensen. De gezondheidseffecten worden daarin en in de uitwerkingsvoorschriften opgevoerd als een autonome categorie en ze zijn dus in de SMB-richtlijn niet het ondergeschoven kindje van het aspect geluid. Zie bijlage II onder 2 van bij de SMB-richtlijn. En dus moeten volgens het Unierecht de effecten op gezondheid eigenstandig worden onderzocht en dan niet in de vorm van de zoveelste literatuurstudie van het RIVM, maar ook door veldonderzoek ter plekke want alleen dat maakt die effecten zichtbaar. Zoals, waar nodig, al jarenlang gedaan wordt voorvleermuizen en kikkers.

Het gezondheidsaspect voor de zoveelste keer in een mer/ plan-MER afdoen als een bijwagen van geluid en de effecten van geluid vervolgens afdoen met het zoveelste RIVM-literatuuronderzoek is daarom aanvechtbaar als zijnde in strijd met de SMB-richtlijn. En wellicht ook met artikel 7.1 onder 6 van de Wet Milieubeheer want daaraan staat de bescherming van de bevolking en de gezondheid van mensen vooraan als het gaat om de

aspecten die in een mer/ plan-MER aan de orde moeten komen. Als de(Europese) rechter het daar – in 2025? - mee eens zou zijn, gaan alle, op die defecte mer/ plan-MER gebaseerde regels en vergunningen – landelijk of lokaal – onderuit als onrechtmatig.

Hiermee is ook de derde valkuil geschetst als een voorzienbaar risico voor het rijk en de decentrale overheden. Hoe gaat het rijk zich hiertegen behoeden. Ligt hier niet ook de plicht voor het rijk om de lagere overheden volledig te informeren over alle aspecten van dit dossier.

DEI stelt voor om de geschetste drie juridische valkuilen in de NRD mee te nemen en aan te geven welk onderzoek hierop gericht moet worden. Wij achten de juridische valkuilen van primair, essentieel belang voor rijk, gemeenten en provincies.

III. Betreffende gezondheidsrisico's

1. Nieuwe gezondheidsstudies en veldonderzoek

Wetenschappelijke studies tonen aan dat de complexe hinder veroorzaakt door windturbines veel mensen ziek maakt. Sommige overheden zijn zich hiervan bewust en zoeken naar normeringen om de overlast tot een aanvaardbaar niveau te beperken. Echter deze zoektocht verschilt per land en leidt tot sterk verschillende normeringen en dat terwijl de mensen en windturbines overal even groot zijn.

Deze MER dient te leiden tot een ook internationaal getoetste verantwoording van normeringen op basis van relevante literatuurstudies en nog uit te voeren nieuwe gezondheidsstudies en veldonderzoek. De onderzoeksvragen die in deze MER gesteld dienen te worden, dienen derhalve alle dáárop gericht te zijn

2. Er dient een uitgebreid gezondheidsonderzoek te worden uitgevoerd, het doel moet zijn een duidelijk en compleet zicht te verkrijgen op de risico's op korte en lange termijn voor met name omwonenden in de ruimste zin van het woord. Dat dient een combinatie van verschillende soorten epidemiologisch- en veldonderzoek te zijn, met name: prospectief cohort-onderzoek, historisch cohort onderzoek, dwarsdoorsnede onderzoek, een panelstudie een systematische review en meta-analyse en experimenteel onderzoek, op landelijk en internationaal niveau.

3. Geen mer/plan-MER op basis van gedateerd gezondheidsonderzoek

Deze MER mag niet steunen op gedateerde gezondheidsonderzoeken van de historisch veel kleinere windturbines die in het verleden zijn uitgevoerd, in opdracht van de windsector en regeringen die zich als hoofddoel stelden zoveel mogelijk windturbines op het territorium te kunnen laten plaatsen. Elk onderzoek waar men zich op beroept dient derhalve wetenschappelijk onderbouwd, actueel en volstrekt onafhankelijk te zijn.

In de TK-handelingen is terug te vinden dat minister Schultz aangeeft dat betere normen (dan L-den/jaargemiddelde) te weinig ruimte voor windmolens oplevert en dat staatssecretaris Mansveld inzake laagfrequent geluid de Tweede Kamer - ten onrechte - meldt dat de nieuwe normen *geen* beleidswijziging inhouden.

4. Met name moet de aandacht geconcentreerd worden op gevolgen van stress, slapeloosheid, die kunnen leiden tot psychische klachten, depressie, burn-out, tinnitus, duizeligheid, cardiovasculaire klachten, diabetes, mentale klachten, gezondheidsproblemen bij kinderen, de effecten op de vruchtbaarheid en het windturbinesyndroom. Dus alle mogelijke gezondheidsrisico's en alle vormen van vermindering van het welbevinden, dienen onderzocht te worden. Arcadis heeft hier niet de kennis voor in huis en bij Arcadis is bovendien sprake van belangenverstremgeling. Arcadis kan een voorbeeld nemen aan Pondera dat vanwege belangenverstremgeling heeft afgezien van een opdracht om een milieueffectrapport en bestemmingsplan op te stellen in Barendrecht. Ook de gemeente Barendrecht erkent deze belangenverstremgeling.
5. Alle gezondheidseffecten waaronder de psychische effecten veroorzaakt door statische, knipperende én op de tippen van de rotorbladen meedraaiende bebakeningsverlichting, maar ook de doelmatigheid van verschillende systemen voor nachtelijke uitschakeling van die bebakeningsverlichting wanneer er geen naderend vliegverkeer is, dienen gedetailleerd te worden onderzocht binnen deze MER.
6. De psychologische en overige potentiële gezondheidsgevolgen van omsingeling door windturbines en aantasting van de leefomgeving, de plotse onaanvaardbare mutatie van de geliefde streek naar een industrieel energielandschap en de effecten daarvan op het welbevinden, waaronder *solastalgie*, dienen eveneens te worden onderzocht binnen deze MER.
7. Alle mogelijk nadelige algemene effecten op de gezondheid van wilde dieren, huisdieren en vee, dienen te worden onderzocht binnen deze mer/ plan-MER. Waaronder de hierboven genoemde stressfactoren te wijten aan verschillende geluids- en trillingsniveaus, slagschaduweffecten, deposities en de invloed van magnetische velden.
8. Magnetische velden en mogelijk trillingen en infrageluid, hebben invloed op medische apparatuur zoals pacemakers, defibrillator implantaat en mogelijk kunstmatige hartkleppen, e.d.. Binnen deze MER dient onderzocht te worden wat de medische consequenties zijn voor de betrokkene in geval van langdurig en kortstondig oponthoud in de buurt van windturbines en windparken.
9. Binnen deze MER dient men wetenschappelijk, aan de hand van nieuwe actuele onafhankelijke studies, te onderzoeken wat het maatschappelijk maximale toelaatbare percentage ernstig gehinderde personen mag zijn in de omgeving van windturbines.
10. De definitie van 'ernstige hinder' veroorzaakt door windturbines dient nader bepaald te worden. Daartoe dienen de benodigde studies te worden uitgevoerd binnen deze MER.
11. Binnen deze MER dient onderzocht te worden wat de definitie moet zijn van

'hindergerichte' normen voor windturbines.

12. Binnen deze MER dient onderzocht te worden binnen welke perimeters aan ernstig gehinderde omwonenden schadevergoedingen uitbetaald moeten worden en hoe hoog die moeten zijn om de schade die op ook termijn geleden kan worden, te vergoeden.

IV. Betreffende geluid- en trillinghinder en voorafgaande berekeningen

1. Windturbinegeluid onderscheidt zich van normaal industriegeluid door vooral laagfrequent geluid, infrageluid en trillingen, sterk tonaal geluid en door het typische onrustige amplitude modulerende karakter.
Er bestaan grote verschillen tussen het ervaren windturbinegeluid, dag/nacht en weersafhankelijk. Met name die typische eigenschappen zorgen op termijn voor de gerapporteerde stress en gezondheidsklachten daaraan gerelateerd, al bij lage dosissen.
Het Activiteitenbesluit en de Activiteitenregeling (nu buiten werking) hielden géén rekening met juist deze effecten die sterk geluidshinder-contour bepalend dienen te zijn. Binnen deze MER dienen alle mogelijke effecten op het gebied van geluid en trillingen, hoorbaar én onhoorbaar, die kunnen leiden tot aantasting van het welbevinden en de gezondheid, diepgaand onderzocht te worden.
2. Binnen deze MER dienen ook het bestaan en de gevolgen voor mens en milieu van (seismische) trillingen in de bodem onderzocht te worden. Veroorzaakt door o.a. interferentie van trillingen die doorgegeven worden aan de bodem via de fundamenteën van cumulerende windturbines in windparken en tussen verschillende windparken. Deze trillingen kunnen mogelijk tot potentiële bodeminstortingen leiden in daarvoor gevoelige gebieden.
Daarbij dient onderzocht te worden wat de contouren rond windparken kunnen zijn betreffende de voortplantingsafstanden van die trillingen, afhankelijk van bodemsoorten en wat de potentiële gevolgen daarvan kan zijn voor mens, dier en milieu.
3. De effecten van cumulatie van windturbinegeluid met andere omgevingsfactoren, en ook het afgenomen welzijnsgevoel door gebrek aan stilte, dient binnen deze MER te worden onderzocht.
4. De huidige buiten werking gestelde normen waren foutief gebaseerd op de ISO-9613-2 Standaard die een aantal bepalingen bevat voor de berekening van zich louter horizontaal verplaatsend geluid van lage geluidsbronnen. Daarin wordt een filter (dB(A)-weging) toegepast op het geregistreerde geluid dat ervoor zorgt dat juist die lage tonen en trillingen typisch voor windturbinegeluid niet meegenomen worden in de voorafgaande berekeningen. Activiteitenbesluit en Activiteitenregeling hielden géén rekening met de specifieke eigenschappen van het ten opzichte van 'normaal'

industriegeluid, zeer complexe windturbinegeluid.

Windturbinegeluid is slechts in zeer beperkte mate vergelijkbaar met het gebruikelijke industriegeluid, het komt ook vooral van zeer hoge bronnen en de mate van hinderlijkheid wordt sterk beïnvloed door bijvoorbeeld het weer.

Binnen het mer/ plan-MER MER-onderzoek mag men de juist zo hinderlijke componenten van windturbinegeluid niet uitsluiten.

De ISO-standaard gaat uit van een aantal zaken die niet toepasbaar zijn op het windturbinegeluid van de huidige generatie industriële windturbines. De huidige hoge windturbines vormen bijvoorbeeld geen *puntbron op ashoogte* maar *alle* onderdelen ervan emitteren geluid en trillingen in significante mate.

Alle emissies betreffende geluid en trillingen, die potentiële een impact op mens en milieu kunnen hebben, waaronder ook seismische trillingen voortgebracht door het fundament, dienen onderzocht te worden binnen deze MER, om op basis van dat onderzoek in een later stadium relevante hindercontouren te kunnen bepalen.

5. De maximaal toelaatbare foutmarges bij de geluidsberekeningen onder de huidige wetgeving worden binnen de ISO-standaard 9613-2 beperkt tot plus of min 3 decibel. Bij hogere geluidsbronnen dan 64m bestaat geen enkele wettelijke zekerheid over de sterkte van het in de praktijk geëmitteerde geluid omdat die berekeningsstandaard slechts is bedoeld is en betrouwbaar functioneert bij geluid afkomstig van lage geluidsbronnen. Daarom zijn de huidige geluidsberekeningen voor hoge windturbines nietszeggend en foutief. Binnen deze plan-MER dient men te onderzoeken welke de juiste berekeningsmethoden zijn voor de geluidsoverdracht/berekening van relevante immissiewaarden, behorend bij de huidige en toekomstige generaties hoge industriële windturbines.

6. De bodemdempingsfactor die in de ISO 9613-2 Standaard is begrepen, is in Duitsland ongeschikt bevonden voor het bepalen van de geluidscontouren, vanwege het feit dat bij de huidige generatie windturbines het geluid duidelijk van boven komt (Uppenkamp-studie 2014). Hetgeen uiteindelijk mede geleid heeft tot Duitse wettelijke minimumafstanden van 1000m. Binnen de MER dient men te onderzoeken of het gebruik van die ISO- standaard relevant is inzake de exacte kwantificering van de impact van hoge windturbines, en in welke exacte mate.

7. Vergunning onder mitigerende voorwaarden, o.a. het reduceren van bijvoorbeeld geluid en slagschaduw wanneer de normen zullen overschreden worden door stilzetting of vertragen, staat juridisch ter discussie omdat **de verplichte voorafgaande milieubeoordeling op deze wijze eigenlijk onwettig verlegd wordt naar de exploitatiefase** (naar de milieuhandhaving). Onderzocht moet worden of dergelijke zeer gangbare vergunningspraktijken niet definitief verbannen moeten worden omdat deze in strijd zouden zijn met het Unierecht en de jurisprudentie daarrond, dat immers elke onwettige opsplitsing van de voorafgaande milieubeoordeling uitdrukkelijk verbiedt.
De te stellen onderzoeksvraag zou moeten zijn: Worden windturbines niet structureel

misplaatst en is doelmatige milieuhandhaving in de praktijk wel mogelijk, wanneer windturbines zó dicht bij bewoning geplaatst worden, dusdanig dat deze niet 24/24 volop kunnen draaien, omdat anders de milieunormen structureel overtreden zullen worden?

8. Onderzocht moet worden of het zinvol is, ten aanzien van de Europese eis ten allen tijde een hoog milieubeschermingsniveau te moeten garanderen binnen elke handeling die de lidstaat doet, de totale cumulatie van windturbinegeluid bovenop het bestaande overige omgevingsgeluid wettelijk te moeten vastleggen.

De vraag moet gesteld worden of, in het licht van de grote bezorgdheden omtrent de cumulatie van omgevingsgeluid geuit o.m. door de Wereldgezondheidsorganisatie, bijkomend windturbinegeluid bovenop het bestaande omgevingsgeluid niet beperkt moet worden via een van tevoren vast te stellen algemene 'dynamische' geluidsnormen.

9. Windturbines mogen aanzienlijk meer geluid produceren dan alle andere industriële installaties in de open lucht. Het inmiddels vervallen Activiteitenbesluit en de Activiteitenregeling waren in strijd met het gelijkheidsbeginsel en bevatte een bevoordeling (privileges) voor industriële installaties in de toevallige vorm van een windturbine.

Windturbines zijn uit de Wet Geluidshinder gehaald, samen met 'racecircuits die slechts 12 dagen per jaar gebruikt worden'. De motivering luidde dat op gezoneerde industrieterreinen de geluidsnormen op de zonegrens gelden.

Binnen deze MER dient men te onderzoeken of dit verschil in behandeling juridisch houdbaar is, maatschappelijk wenselijk en of dit wel overeenstemt met de bepalingen binnen de Uniewetgeving. Het betekent overigens ook dat windmolens buiten gezoneerde industrieterreinen niet uit de Wet Geluidshinder zijn gehaald, zodat de 'oude' normen uit die wet van toepassing zouden moeten zijn. Nu is een inwoner die naast een industrieterrein woont beter beschermd dan een inwoner die nabij een windmolen woont.

Dit houdt overigens in dat voor windturbines/molens buiten een gezoneerd terrein de 'oude' bepalingen uit de Wet geluidhinder nog steeds gelden. Daarop kan worden teruggevallen: een normering zonder Lden!

DEI dringt erop aan om de normen uit de Wet geluidhinder als referentiescenario op te nemen.

10. Onderzocht moet worden wat de effecten zijn van het toepassen van gemiddelden betreffende geluidsmetingen.

11. VNG-publicatie Bedrijven en Milieuzonering

Deze VNG-publicatie bevatte tot 2008/2009 geheel andere, veel minder slechte normen (ten opzichte van Activiteitenbesluit/regeling) voor richtafstanden tussen windmolens en gevoelige bestemmingen (zoals bijvoorbeeld woningen en scholen). Het is verbazingwekkend en bevreemdend hoe de huidige afstandsnormen voor

windmolens (de slechtste van heel Europa en dat voor een dicht bevolkt land) zich hebben kunnen ontwikkelen.

12. De VNG gaf tot 2009 jarenlang de gezaghebbende handreiking 'Bedrijven en milieuzonering' uit met richtafstanden tussen milieuhinderlijke bedrijven en gevoelige bestemmingen (het 'groene' boekje van de VNG). De Raad van State bepaalde eerder zelfs dat van de lijsten in de handreiking slechts gemotiveerd kon worden afgeweken.
13. De normen in de handreiking kwamen tot stand op basis van de kennis van de stand der techniek van ingenieursbureau DHV in samenwerking met Bro en in samenwerking met het Ministerie van Economische Zaken, IPO en Natuur en Milieu.
De VNG-handreiking werd periodiek geactualiseerd, bijvoorbeeld als er betere hinderbeperkende voorzieningen beschikbaar kwamen.
14. De VNG-richtafstanden werden jarenlang tot tevredenheid gebruikt als input voor de bedrijvenlijst in gemeentelijke bestemmingsplannen. Waarbij de gemeente de afstand tot gevoelige bestemmingen bepaalde. Dat was namelijk maatwerk, waarbij meespeelde welke hinderbeperkende maatregelen getroffen konden worden. Het rijk heeft deze beleidsvrijheid bij gemeenten weggenomen door in een AMvB (Activiteitenbesluit/regeling) veel slechtere normen vast te stellen die geen mogelijkheden bieden voor maatwerk en door maatwerkvoorschriften effectief vrijwel onmogelijk te maken. De VNG-richtafstanden zijn nimmer ingetrokken.
15. Voor de goede orde: de bedrijvenlijst van de VNG is destijds evenmin getoetst aan de SMB-richtlijn, misschien in de hand gewerkt doordat het implementatietraject van de SMB-richtlijn nog 'liep'. Wel waren de normen en de afstandscriteria in de VNG-lijst veel gunstiger voor de bescherming van de inwoner/burger dan de normen en criteria in het Activiteitenbesluit voor windmolens, zo valt achteraf vast te stellen.
16. Waarom is de VNG-handreiking voor windmolens/windturbines op dit onderdeel niet geactualiseerd en aangepast aan de stand der techniek?
17. Het is interessant om te achterhalen welke partijen, waaronder de VNG, (actief) betrokken waren bij de totstandkoming van Activiteitenbesluit en Activiteitenregeling (AMvB, dus geen inspraak) en hoe dat besluitvormingsproces heeft plaatsgevonden. DEI heeft aan de VNG voorgesteld om gezamenlijk hiernaar onderzoek te doen en zich hier opheldering over verschaffen.

Tabel bedrijven en milieuzonering

SBI 2008		Geluid Afstand	Gevaar Afstand in m	Grootste afstand in m	Categorie
35/F0	Windmolens				
	wiekdiameter 20 m	100	30	100	3.2
	wiekdiameter 30 m	200	50	200	4.1
	wiekdiameter 50 m	300	50	300	4.2

Bron: VNG Bedrijven en milieuzonering 2008

18. De tabel geeft aan dat een windmolen met wiekdiameter van 50 meter vóór de invoering van Activiteitenbesluit en Activiteitenregeling een richtafstand had van 300

meter tussen bedrijven en gevoelige bestemmingen. Dat correspondeerde met milieucategorie 4.2. Deze indeling was gebaseerd op de expertise van de VNG en ingenieursbureaus DHV/Bro.

19. De huidige windmolens van 248 meter hoog worden op afstand van ca. 300-400 meter van gevoelige bestemmingen (woningen) geplaatst. In Nederland kunnen helemaal geen windmolens worden geplaatst als wordt uitgegaan van de VNG-normen.
20. De conclusie is dat geen enkele relatie bestaat tussen de normen van het Activiteitenbesluit/ Activiteitenregeling en de 'oude' normen uit de VNG-handreiking. Extrapoleren zou eerder in de richting van de elders vigerende Europese normen komen (van 1800-2000 meter).
21. Daar komt nog bij dat in Nederland bij een vergunningaanvraag de hinder berekend wordt en niet gemeten, ook niet ná plaatsing. Er worden frequent andere typen windmolens geplaatst dan vergund. Meestal hoger en met meer vermogen. Dat is onzorgvuldig, vanaf het begin wordt zo niet voldaan aan de vergunningsvoorwaarden.
22. DEI dringt erop aan de normen uit de publicatie Bedrijven en milieuzonering op te nemen als referentiescenario in de NRD.

V. Betreffende landschapstransformatie/-aantasting

1. Onderzocht moet worden of de windturbine moet vallen onder het begrip: 'technische installatie' of 'gebouw'. En welk effect dat heeft op de te hanteren vergunningscriteria.
2. Onderzocht moet worden of een kwalitatieve esthetische toets geïntegreerd moet worden bij elke vergunningsaanvraag en aan welke criteria die moet voldoen in het licht van o.m. de Uniewetgeving. Omdat de grootte en de visuele impact van windturbines zeer groot is en alleen maar groeit, samen met de maat van de windturbines en de sterk groeiende aantallen in het landschap.
3. Alle mogelijke gevolgen van een plotse ongemotiveerde omvorming van historisch zeer traag evoluerende landschappen naar een industrieel energielandschap, dienen in de mer/ plan-MER te worden onderzocht en gerapporteerd.
4. De invloed op de ruime omgeving door grote windparken mag niet worden onderschat, binnen de mer/ plan-MER moet men objectief wetenschappelijk onderzoek doen ter exacte kwantificatie van de effecten op mens en milieu van de turbulentie en windluwte achter windparken, en met name naar de lokale klimaateffecten door verstoring van gestratificeerde luchtlagen op de biodiversiteit, door die luchtturbulentie/windluwte.
5. Nulmetingen zijn essentieel op vlak van het in kaart kunnen brengen van milieueffecten en milieuschade van welke aard dan ook en is de absolute voorwaarde om de door Europa verplichte monitoring mogelijk te maken. Binnen deze mer/ planMER moet onderzocht worden wat de minimale vereisten zijn om kwalitatieve monitoring mogelijk te maken, die voldoet aan de eisen die de Unie daaraan stelt.

6. Doelmatige monitoring inzake milieu, evenals de onbeperkte publieke toegang tot relevante milieudata, via bijvoorbeeld één overzichtelijke website van het rijk, is een Europese vereiste. Opdat inzichtelijk wordt wat ook op termijn de milieueffecten zijn van het vergunde.
Dit betreft vanzelfsprekend ook de effectiviteit van detectiesystemen in de praktijk voor de vliegende fauna. Vrije inzage in de effecten van mitigerende maatregelen, slagschaduw, geluid en natuurcompensatie, is voor het betrokken publiek essentieel. Logischerwijs zouden exploitanten daartoe te allen tijde hun volledige medewerking verlenen en bij verzaking doelmatig gesanctioneerd worden.
Binnen deze MER moet men onderzoeken hoe de door de Uniewetgeving vereiste inzichtelijkheid van objectieve, continue beschikbare, milieu -nformatie in de praktijk vormgegeven kan worden en gekoppeld kan worden aan het gebruik mogen maken van de vergunning.
7. De mer/ plan-MER dient niet enkel de minimumafstanden tot woongebied maar ook de minimumafstanden tot bijv. parkgebied, natuurgebied, recreatiegebied en andere verstoringsgevoelige gebieden te onderzoeken.
8. De mer/ plan-MER dient te onderzoeken wat de voorwaarden moeten zijn voor landschaps- en natuurherstel aan het einde van de exploitatiefase.

VI. Betreffende overige milieueffecten

1. De invloed van de instrumentkeuze windenergie met inachtneming van de daaraan gerelateerde beleidskeuzes inzake *back-up* en andere randeffecten, ook ten aanzien van stikstofuitstoot en deposities, en de effecten van de 'wake' en turbulentie op de verspreiding van fijnstof op de omgeving, dient binnen deze mer/ plan-MER uitgebreid onderzocht te worden, omdat keuzes binnen het landelijke elektriciteitsproductiesysteem niet alleen grote klimaatgevolgen kunnen hebben maar ook grote milieugevolgen binnen andere aandachtsgebieden.
2. De rotorbladen bestaande uit giftige en ecologisch niet afbreekbare composietmaterialen, waaronder Bisfenol-A, eroderen sterk door de zeer hoge snelheid waarmee stofdeeltjes, hagel en waterdruppels botsen tegen het rotoroppervlak komen. Die deeltjes vervuilen mogelijk de wijde omgeving. Duizenden tonnen insecten vliegen zich jaarlijks te pletter tegen windturbines en laten een flinke hoeveelheid aanslag op de rotorbladen achter, wat het rendement van de windturbine sterk verlaagt.
Het periodiek reinigen van rotorbladen maar ook verlies van smeerstoffen en hydraulische olie vervuult de omgeving in een zekere mate.
Elektrische installaties worden beschermd met **SF6**, een 23.000 maal sterker broeikasgas dan CO₂, dat gedurende de exploitatiefase en afbraak mogelijk weglekt, er bestaat tot nu toe geen normering voor de emissies van al deze relevante stoffen en deposities.

Herkomst van materialen zoals uit het regenwoud betrokken balsahout voor de productie van rotorbladen, dient om maatschappelijke redenen in kaart te worden gebracht.

Ook de milieu impact van de winning van zeldzame metalen/rare earth materials ten behoeve van de magneten e.d., is een belangrijk milieuaspect.

Kortom, binnen deze mer/ plan-MER dient men via die levenscyclusanalyse, ofwel Life Cycle Analysis, LCA, alle milieueffecten voorafgaand te kwantificeren en te rapporteren.

3. Trillende funderingen laten oppervlaktewater door naar lagere waterlagen in de bodem. Die zouden dan kunnen vervuilen door de migratie van ongewenste stoffen naar die lagere waterlagen. De waterhuishouding in de bodem wordt mogelijk ernstig verstoord door industriële windturbines.

In de mer/ plan-MER moet worden onderzocht hoe substantieel dit kan zijn en of er geen systemen moeten worden ontwikkeld om dergelijke vervuiling te voorkomen.

4. In geval van het niet kunnen traceren van de eigenaar van de windturbine en voorkomende insolventie aan het einde van de exploitatie, lopen nietsvermoedende grondeigenaren grote risico's ten aanzien van de afbraak- en recyclageverplichtingen, evenals het terugbrengen in de oorspronkelijke staat van de grond.

Deze problematiek dient in deze mer/ plan-MER te worden onderzocht en dus of bijvoorbeeld een wettelijke verplichte waarborg (storting in een fonds?) automatisch kan gekoppeld worden aan de vergunningverlening.

5. De risico's rond en in windparken voor grondeigenaren en toevallige passanten, kunnen dwingen tot het moeten instellen van afsluitbare veiligheidszones rond deze bewegende industriële installaties waarbij enorm zware onderdelen met zeer hoge snelheid door het luchtruim bewegen.

De met regelmaat voorkomende calamiteiten/risico's zijn ijs-val, brand en bladbreuk. Er rijzen ook vragen of er geen nieuwe veiligheidsperimeters dienen te worden opgesteld wanneer er bijvoorbeeld SEVESO-bedrijven in de buurt aanwezig zijn of andere risicovolle industrie, pijpleidingen en andere infrastructuur.

Binnen deze mer/ plan-MER dient onderzocht te worden of er geen ontoelaatbare risico's geduld worden rond windturbines in vergelijking tot overige industrievormen die vaak omheind zijn om veiligheidsredenen, en of de gehanteerde veiligheidsafstanden en berekeningen betreffende risico's op falen, niet dringend moeten worden bijgesteld.

VII. Handhaving, de waarborging van de bescherming van omwonenden

1. Vergunningsverlening is logischerwijze maatschappelijk onmogelijk wanneer er in de praktijk geen doelmatige en dus volstrekt onafhankelijke milieuhandhaving mogelijk is. De Nederlandse overheden staan onwennig tegenover handhaving, spelen elkaar

de bal toe omdat het rijk de rijks- en provinciale inrichtingsplannen heeft doorgedrukt (door te dreigen) met de rijkscoördinatierегeling en de Crisis- en herstellwet en vervolgens voor handhaving naar de gemeente verwijst.

Er dient een zorgvuldige analyse gemaakt te worden hoe de nieuwe normen en de te verwachten omgang daarmee, kan gaan voldoen aan met name de Europese milieuevereisten en internationale mensenrechten.

2. Verschuiving van de voorafgaande milieubeoordeling naar de handhaving tijdens de exploitatiefase is manifest in strijd met de vaste rechtspraak door het Europese Hof van Justitie. Binnen deze mer/ plan-MER moet onderzocht worden of mitigerende maatregelen opgelegd mogen worden bij de vergunning en hoe te voorkomen dat handhavers die onvoldoende medewerking van de exploitanten krijgen, tóch sancties kunnen opleggen wanneer er redelijke vermoedens/aanwijzingen bestaan dat de normen overtreden worden.

3. Wanneer binnen **grensoverschrijdende windparken** (bijvoorbeeld milieutechnische eenheden) verschillende gewestelijke (of nationale) wetgevingen met *de facto* verschillende milieunormen gelden, en zeker wanneer de windturbinedichtheid van het betreffende windpark hoog is, dan is elke doelmatige handhaving ter bescherming van mens en milieu, steunend op het gelijkheidsbeginsel, manifest onmogelijk. Is adequate milieuhandhaving op het terrein onmogelijk, dan mankeert de vereiste rechtsbescherming van de omwonende burger die potentieel nadelen van het project ondervindt. In die wetenschap kunnen de delen van het cumulerende windpark, met potentiële grensoverschrijdende effecten aan beide zijden van die grens, logischerwijze niet vergund worden. Binnen deze mer/ plan-MER dient te worden onderzocht, in het kader van de Verplichtingen die meekomen met de samenwerkingsverdragen inzake milieu en het Verdrag van Espoo, dus vanzelfsprekend in samenwerking met de buurlanden hoe men dergelijke problemen, die verhinderen dat grensoverschrijdende windparken wettig ontwikkeld kunnen worden, structureel kan voorkomen.

4. Er bestaan structurele fouten betreffende de berekening van de uren en slagschaduwcontouren, o.a. wordt geen rekening wordt gehouden met glooiend terrein en bijvoorbeeld cumulatie en lage zonnestanden. Er dient ten aanzien van de handhaving onderzocht te worden wat de gevolgen voor mens en milieu zijn van deze foutieve werkwijzen.

VIII. De bescherming van de natuur en de biodiversiteit

1. Vanzelfsprekend dient aan elke windturbinevergunning een project-MER vooraf te gaan, waarbinnen ook de effecten op de natuur aller aard worden onderzocht zonder terug te vallen op de historische literatuur daarover, die gebaseerd werd op de historisch kleine windturbines van destijds. Alleen actuele objectieve milieustudies

kunnen immers iets zinnigs vertellen over de impact van de huidige generatie grote industriële windturbines.

Binnen deze mer/plan-MER moet onderzocht worden of en op welke wijze verzekerd kan worden dat de effecten op de natuur van welke aard dan ook doelmatig en kwalitatief onderzocht worden overeenkomstig de kwaliteitsstandaard en waarborgplicht die de Uniewetgeving oplegt.

2. Onderzocht moet worden hoe nulmetingen op vlak van potentiële milieuschade van welke aard dan ook kunnen worden geïntegreerd in de toekomstige wetgeving, dus ook ten aanzien van de biodiversiteit.
3. Het is, om het positieve milieueffect te verzekeren, aangewezen dat de nuttige werking van detectiesystemen ter bescherming van de vliegende fauna door het publiek en onafhankelijke natuurorganisaties permanent gemonitord kunnen worden. In welke mate de volledigheid en effectiviteit, dus de doelmatigheid van dergelijke systemen onafhankelijk onderzocht is, blijft nog onduidelijk.
Binnen deze mer/ plan-MER dient onderzocht te worden in welke exacte mate vergunningsvoorwaarden zoals het plaatsen van dergelijke systemen voor het behoud van biodiversiteit, hun positieve dienst ook in de praktijk bewijzen.
4. Binnen de mer/ plan-MER moet onderzocht worden of natuurcompensatie-gebieden, vanaf de creatie daarvan, de schade die aan beschermde gebieden en soorten, inbegrepen de soortenbeschermingsprogramma's, wordt berokkend door de plaatsing van windturbines in of in de omgeving van beschermde gebieden, wel kunnen compenseren en in welke mate.
5. Onderzocht dient te worden of de huidige wijze van monitoring van die natuurcompensatiegebieden de juiste is en dus voldoet aan de Europese beschermingsdoelstellingen.
6. Onderzocht dient te worden of het recht op exploitatie van windprojecten niet automatisch moet worden ingetrokken, wanneer bovenstaande niet het geval blijkt.
7. Onderzocht moet worden of natuurcompensatie, zoals die wordt toegepast, wel in lijn is met de Unievereisten en de jurisprudentie daarrond, met name met het Europese verbod op opsplitsing van de voorafgaande milieubeoordeling.
8. Men kan volgens de Uniewetgeving vanzelfsprekend géén natuurgebied, natuurbeschermingsprogramma's, Europees beschermde soorten en vooral geen Natura 2000 gebied zomaar schaden en zelfs opofferen voor een ontwikkeling die niets

met de specifieke instandhoudingsdoelstellingen ervan te maken hebben en waarvan een groot algemeen belang op voorhand niet duidelijk en wettelijk werd vastgesteld. Zelfs ná een aangetoond groot maatschappelijk belang kan dat maar tijdelijk en dus zeker niet ten dienste van een vergunning voor onbepaalde duur.

Deze materie dient in het hoogste maatschappelijk belang gedetailleerd en vooral onafhankelijk onderzocht te worden binnen deze plan MER die aan de wieg moet staan van een nieuwe normen voor windturbines.

9. Windparken capteren wind en verminderen dus ook de windsterkte en de windkracht. Zowel de luchtturbulentie als de windvang kan lokale negatieve klimaateffecten veroorzaken.

Dit kan zeker cumulatief gezien een niet onbelangrijk milieueffect hebben, ook qua weersomstandigheden: bijv. minder wind betekent dat luchtvervuiling langer blijft hangen, dat er minder luchtverversing is, dat een onweer/regenzone lokaal veel sterker kan zijn doordat weerfenomenen minder opgestuwd worden door wind(kracht), minder wind betekent ook meer hitte in de zomer (want wind heeft uiteraard ook een afkoelend effect), enz...

Met het capteren van wind en verstoren van luchtlagen tast men een 'publiek bezit' mogelijk onrechtmatig aan.

Windvang is dus helemaal niet zo onschuldig. De wind is van iedereen. Maar men pleegt toch wel wat roofbouw, zelfs tot op grote afstanden van windparken.

Deze MER dient de gevolgen van windvang/captatie te onderzoeken op ecologisch, klimatologisch en sociaaleconomisch gebied.

10. De materie rond de zonevreemdheid is eveneens gerelateerd aan het nog niet vastgestelde maatschappelijk/algemeen belang van industriële windturbines op land. Deze strategische plan-MER zal duidelijkheid moeten verschaffen betreffende de vergunningsmogelijkheden van windparken in en in de nabijheid van niet-industriële gebieden, ook in relatie tot de Uniewetgeving.

Tot slot

Het is in het belang van de democratische rechtstaat dat de NRD in overeenstemming wordt gebracht met het Unierecht, dan wel dat een nieuwe NRD wordt opgesteld die wél voldoet aan de criteria van het Unierecht. Waarbij voor het herschrijven of aanpassen andere schrijvers/deskundigen worden geselecteerd. Als het uitbesteden van het schrijven van een NRD een noodzakelijk kwaad is, omdat het ministerie daartoe zelf niet meer vaardig is, stellen wij voor dat de selectiecriteria worden opgesteld waarmee elke (schijn van) belangenverstrengeling, elke mogelijke verwevenheid met verdienmodellen en marktposities in de windparken kan worden voorkomen.

Het is zaak dat de opstellers en herschrijvers van deze NRD een denkpositie hebben die uitstijgt boven het staande beleid waaruit de huidige slechte buiten werking gestelde afstandsnormen zijn voortgekomen.

Waarbij kennis van het Unierecht en internationale verdragen onontbeerlijk is. Uiteraard

is en blijft het ministerie verantwoordelijk, ook voor de nu voorliggende, in alle opzichten tekortschietende NRD.

Zoals we in de intro van onze zienswijze al beklemtoonden: het is van cruciaal belang voor het tot stand brengen van een rechtscultuur waarin het Unierecht gerespecteerd wordt, dat deze NRD vervangen wordt door een NRD die beantwoordt aan het Unierecht en aan het voorzorgbeginsel. We hebben daarvoor in deze zienswijze de input gegeven.

Namens het bestuur van de Stichting Democratisch Energie Initiatief,
Nico Broekema, voorzitter

Van: [Nico Broekema](#)
Aan: [infoplatformparticipatie](#)
Cc: [Postbus.Windturbinebepalingen](#)
Onderwerp: zienswijze Stichting DEI op de NRD
Datum: maandag 14 februari 2022 16:09:57
Bijlagen: [DEI zienswijze NRD 140222 .pdf](#)

Aan het ministerie van IenW

Zoals aangekondigd en vanochtend met mevrouw Bainathsah afgesproken ontvangt hierbij de zienswijze van het Democratisch Energie Initiatief.

Bijlagen worden separaat later gezonden

Met vriendelijke groet,

Nico Broekema, voorzitter DEI